

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Skolgårdprocessen

En skolgård blir till i Lunds kommun

Marie Pell • Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet • Alnarp 2016

Skolgårdsprocessen – en skolgård blir till i Lunds kommun

The schoolyard process – creating a schoolyard in Lund municipality

Marie Pell

Handledare: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövré, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr examinator: Stina Bodelius, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Marie Pell

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: skolgård, process, hälsa, pedagogik, säkerhet, trygghet, checklista, underlag

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Det var med stor entusiasm jag tackade ja till Lunds kommun och Markentreprenads förfrågan om att genom mitt examensarbete bidra till utvecklingen av kommunens skolgårdsarbete. Att få arbeta med en av de miljöer som är av störst betydelse för barn i Sverige idag lockade eftersom mitt intresse för hur miljöer kan främja brukargrupperns hälsa och välbefinnande växt under min studietid på Lanskapsarkitektprogrammet, SLU, Alnarp. Engagemanget väcktes när jag i mitt kandidatarbete undersökte teorier om hur miljö kan främja mental återhämtning hos personer med utmattningssyndrom. Sedan dess har jag genom kurser inom SLU:s program Natur, hälsa och trädgård fått en djupare förståelse för grupper av människor inom vård, skola och omsorg och för hur deras behov kan stödjas genom lösningar i den fysiska miljön. Att jag tidigare har arbetat inom kommunal verksamhet, som barnskötare på skola och förskola samt med markskötsel av skolgårdar gjorde att jag kunde se Lunds skolgårdsproblematik ur flera perspektiv. Jag är glad att jag genom Lunds kommun fått möjlighet att tillämpa mina kunskaper och avsluta min utbildning med ett exempel från verkligheten.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Maria Kylin för all hjälp, inspiration och stöd under arbetets gång. Jag vill också tacka alla dem som ställt upp på intervjuer och bjudit in till spännande möten på Lunds kommun. Ett särskilt tack till Ingrid Edling, Emma Dalquist och Anna Ahlqvist på Markentreprenad, Gunilla Hansson och Patrik Pålsson på Lundafastigheter, Camilla Nilsson och Anna Medin på Barn- och skolförvaltningen, samt Anders Wånge Kjellsson på Naturskolan. Till sist vill jag också tacka mina nära och kära för allt stöd under arbetets gång.

Abstract

The importance of the schoolyard to the development of the pupil is well known. Today schoolyard research focuses increasingly on why the knowledge and recommendations on the importance of schoolyards to health and learning do not reach out to those who plan, build and manage schoolyards. A current issue is how methods used to guarantee the safety of playgrounds effects children. In Lund municipality, the issue of schoolyards promotion for health, pedagogy and safety was realized in recent reorganization of the schoolyard process, the process ranging from planning to the completed schoolyard and its subsequent management. The overall aim of this work was to improve conditions for children in the municipality of Lund to have access to a good schoolyard providing opportunity to play, develop and learn outdoors in a healthy, pedagogical and safe environment. The objectives were to: (1) examine the planning process and the management aspects of schoolyards in Lund and to analyze shortcomings in the process, (2) develop measures for the improvement of the planning process, and (3) as part of the proposed measures, create a concrete design checklist with focus on the aspects health, pedagogy and safety aimed for actors in the design process of schoolyards. First a document study of laws, regulations and local policy documents used in the schoolyard process was performed. Thereafter, a literature review on current research and theories on how a health promoting, pedagogical and safe schoolyard environment should be designed. Finally, actors of the schoolyard process were interviewed in a qualitative study to map the schoolyard process.

The document study showed that while laws and regulations holds no requirements concerning the schoolyards aspects of health and education, they encompass distinct requirements regarding the schoolyards safety. In contrast the literature study reviewing theories regarding children and schoolyards pointed to the importance of the perspectives health and pedagogy. Especially the researchers emphasized the importance of a spacious area, nature elements and children's need of challenges. The interview study identified a process that does not always work. One weakness was that the process is extensive and complex. Other weakness was that opposed opinions seemed to be related to lack of communication among the actors. Yet other deficits are the low influence of the school on the schoolyard process and an insufficient schoolyard budget. In the schoolyard process safety issues are often prioritize over health and pedagogy. Suggestions to improve the process are to create and visualize common goals; introducing a joint action group with clear responsibility and leadership; and to actively search current knowledge and to introduce it to the units. Another suggestion is to design a flexible schoolyard so that the school easily can adapt it to current work. In addition, a concrete design document formulated as a checklist with eight important points for promotions of integrated health, pedagogy and safety of the schoolyard. Suggested design document is meant to assist the municipality of Lund in the dilemma of implementing research recommendations for health and education with safety requirements in laws and regulations. One conclusion from the work is that the contradiction that seems to exist between the perspectives of health and pedagogy on one hand and safety on the other is not necessarily true.

Sammanfattning

Att skolgården har stor betydelse för elevers utveckling är väl känt. Idag fokuserar skolgårdsforskningen allt mer på varför de kunskaper och rekommendationer om skolgårdens betydelse för hälsa och inläring inte når ut till de som planerar, bygger och förvaltar skolgårdar. En aktuell fråga är hur de metoder som används för att garantera säkerheten i lekmiljöer påverkar barns hälsa och inläring. I Lunds kommun har frågan om skolgårdarnas främjande av hälsa, pedagogik och säkerhet aktualiserats i och med en omorganisation av skolgårdsprocessen, den process som sträcker sig från planering till färdig skolgård och efterföljande förvaltning. Arbetets övergripande syfte har varit att förbättra förutsättningarna för att barn i Lunds kommuns skolor ska ha tillgång till en god skolgård där möjlighet ges att leka, utvecklas och lära utomhus i en hälsofrämjande, pedagogisk och säker miljö. Målen var att: (1) undersöka hur planeringsprocessen och skötselaserpekter kring skolgårdar ser ut i Lund samt analysera om brister i processen finns, (2) utforma ett åtgärdsförslag för planeringsprocessen, samt (3) att som del av åtgärdsförslaget, skapa ett utformningsunderlag med fokus på aspekterna hälsa, pedagogik och säkerhet riktat till den som arbetar med gestaltning och utformning av skolgårdar. Först gjordes en dokumentstudie där lagar, föreskrifter och lokala styrdokument som används i skolgårdsprocessen undersöktes. Därefter genomfördes en litteraturstudie av aktuell forskning och rådande teorier om hur hälsofrämjande, pedagogisk och säkra skolgårdsmiljöer bör se ut. Slutligen utfördes en kvalitativ intervjustudie med skolgårdsprocessens aktörer i vilken processen kartlades.

Dokumentstudien visar att det i lagar och föreskrifter saknas krav på att skolgården ska uppfylla aspekterna hälsa och pedagogik medan tydliga krav angående skolgårdsmiljöers säkerhet finns. Omvänt visas det i litteraturstudien att det i många teorier beträffande barn och skolgårdar argumenteras för vikten av perspektiven hälsa och pedagogik framför säkerhet. Forskarna framhäver framförallt betydelsen av yttorlek, naturmiljö och behov av utmaningar. En analys av intervjustudien, d.v.s. information av skolgårdsprocessens fortskridande och aktörernas upplevelse av den, gav en bild av en process som inte alltid fungerar. Svaga punkter som identifierades var att processen är omfattande och komplex. Inom processen är försvårande faktorer att det råder delade meningar och att kommunikationen brister. Dessutom är skolans inflytande lågt och processens budget otillräcklig. I arbetet prioriteras ofta säkerhet framför hälsa och pedagogik. Förslag att förbättra processen är att skapa och synliggöra gemensamma mål; att införa en samverkansgrupp med tydligt ansvar och ledning; och att aktivt söka aktuella rön och föra in dem i verksamheten. Annat förslag är att skapa en flexibel utformning av skolgården så att skolan kan anpassa den till den aktuella verksamheten. Utöver dessa förslag har ett konkret utformningsunderlag utvecklats i form av en checklista med åtta viktiga punkter för främjandet av skolbarns hälsa, pedagogik och säkerhet. Utformningsunderlaget avser att hjälpa Lunds kommun i dilemmat mellan forskningens kunskaper om vikten av hälsa och pedagogik å ena sidan och det fokus som finns på säkerhet i lagar och föreskrifter å andra sidan. En slutsats från arbetet är att den motsättningen som tycks finns mellan perspektiven hälsa och pedagogik respektive säkerhet inte nödvändigtvis existerar.

Förkortningar

Aktörer

A-konsult	Arkitekt
BSF	Barn- och skolförvaltningen
GE	Generalentreprenad
KK	Kommunkontoret
LA	Landskapsarkitekt
LF	Lundafastigheter
ME	Markentreprenad
NS	Naturskolan
PL	Projektledare
SBK	Stadsbyggnadskontoret
TE	Totalentreprenad
UE	Utförandeentreprenad

Lagar

AMA	Allmän material- och arbetsbeskrivning
BBR	Boverkets byggregler
PBL	Plan- och bygglagen
PSL	Produktsäkerhetslagen

Innehåll

1	Inledning	8
1.1	Bakgrund.....	8
1.2	Problemformulering.....	9
1.3	Metoder.....	11
2	Empirisk studie.....	15
2.1	Dokumentstudie - lagar, föreskrifter och styrdokument.....	15
2.2	Litteraturstudie - forskning och teori	20
2.3	Intervjustudie - en skolgård blir till i Lunds kommun	29
3	Analys	35
3.1	Resultat av skolgårdsprocessen.....	35
3.2	Varför resultatet inte blir som önskat	35
4	Resultat.....	40
4.1	Åtgärdsförslag.....	40
4.2	Utformningsunderlag	45
5	Diskussion	49
5.1	Empirisk studie och analys	49
5.2	Resultat	49
5.3	Metod	50
5.4	Slutsatser.....	51
5.5	Vidare forskning	51
6	Referenser	53
6.1	Elektroniska källor.....	53
6.2	Tryckta källor.....	53
6.3	Lagar, föreskrifter och styrdokument	54
6.4	Icke publicerat material.....	56
6.5	Intervjuer och möten	56

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skolgårdens betydelse för elevers hälsa och inlärning är känd och är nu ett ämne mer aktuellt än någonsin. Elevers tillgång till en kvalitativ skolgård är långtifrån en självklarhet (Mårtensson, 2012). Bebyggelse prioriteras framför skolgårdars friyta och på befintliga skolgårdar uppfylls sällan de värden som inom forskning visats viktiga. Idag tenderar skolgårdsforskningens fokus flyttas från frågan om vilka värden en skolgård bör uppnå till att handla om varför de kunskaper och rekommendationer som finns inte når ut (de Laval, 2014). En aktuell fråga är också hur de metoder som används för att garantera barns säkerhet i lekmiljöer påverkar barn. Samtidigt som allt fler lekmiljöer präglas av befintliga säkerhetsstandarder, menar pedagoger och forskare inom hälsa och miljö att implementering av säkerhet påverkar barns lek negativt och är en anledning till att lekplatser och skolgårdar förlorat sin kvalitet ur aspekter som hälsa och pedagogik (Sandseter, 2011; Ball, 2002). Teorin om att den ”riskfria” miljön hämmar barnets utveckling har kommit att kallas ”Risk deficit disorder” och beskrivs som:

”... a lack of risk taking that leads to an absence or lack of ability and knowledge to then perceive and deal with risk.” (Eager, 2015-10-08)

Många menar att oron inför barns skador är en samhällstrend som är kulturellt betingad (Lenninger, 2011; Eager, 2015-10-08; Ball, 2002). De anser att myndigheter gör större insatser genom lagar och föreskrifter för att klargöra frågan om ansvar för säkerhet än för att främja barns utveckling. Rådande regleringar medför att byggherrar och förvaltare är rädda att behöva stå till svars för olycksfall och väljer att ta de säkra framför det osäkra.

I Lunds kommun har frågan om skolgårdarnas främjande av hälsa, pedagogik och säkerhet aktualiserats i och med en omorganisation kring skolgårdarnas skötsel. Från den första januari 2012 har skötseln för alla Lunds kommuns skolor och förskolor flyttats från de enskilda skolorna och rektorsområdena till Markentreprenad inom Lunds kommuns Serviceförvaltning. I samband med omorganisationen har Markentreprenad påbörjat en översyn av utemiljöerna i anslutning till samtliga skolor och förskolor för att säkra att ”en lägsta standard och kvalitet” uppfylls oberoende av gårdarnas ålder och platsunika förutsättningar. De initiala observationerna visar att många av skolgårdarna är undermåliga ur aspekter såsom hälsa, pedagogik och säkerhet och att bristerna inte bara beror på ett mångårigt slitage utan också är ett direkt resultat av ny- och ombyggnationer.

Den bristande säkerheten är också, enligt Markentreprenad, ett resultat av skolans egna pedagogiska utformningsprojekt som personal och elever driver själva på skolgårdarna. Både serviceförvaltningen och pedagoger på skolorna har i samband med skolornas egna skolgårdsprojekt mötts av kritik om att pedagoger och andra vuxna ska ha uppmuntrat barn att leka i okontrollerade miljöer. Markentreprenad menar att många pedagoger upplever ett stort tryck från föräldrar som känner oro över sina barns

säkerhet. Frågan om säkerhet har också lett till diskussioner mellan pedagoger på skolorna. Här finns en motsättning mellan pedagoger som förespråkar friare och mindre kontrollerande utemiljö och pedagoger som helst vill ha barnen i väl överblickbara inhägnader där redskapen följer rekommenderade säkerhetsstandarder.

Markentreprenad anser att de bristande resultaten i ny- och ombyggnationer beror på att det i skolgårdsprocessen inte läggs någon större vikt vid barns behov. De menar att detta delvis har att göra med att kunskap saknas om brukargruppen men också med en låg skolgårdsbudget och bristande direktiv i utformningsprocessen. Markentreprenad berättar att det i kommunen varken finns riktlinjer i upphandlingsunderlag eller någon övergripande målbeskrivning som behandlar lekvärden och säkerhet vid skolgårdsutformning. De uttrycker ett behov av ett ramverk:

”... ett övergripande ramverk för barns miljö” ... ”där man håller sig inom gällande lagar och rekommendationer för barns säkerhet och ändå med målet att stimulera barns behov att testa gränser och få utlopp för sina behov av fysisk aktivitet.”... ”Ett ramverk som kan fungera både som stöd för pedagoger på skolorna och som underlag för formgivning vid ny och ombyggnader.” (Markentreprenad, 2015)

Det är uppenbart att många faktorer spelar in på skolgårdarnas tillstånd. För att ta reda på hur ett övergripande ramverk för hälsa, pedagogik och säkerhet bör utformas och vart det ska riktas behövs en närmare utredning kring vilka faktorer som gör att skolgårdarnas miljö och utformning inte lever upp till den kunskap kring skolgårdsutformning som till viss del redan finns inom kommunen. I det här arbetet utreds därför processen kring ny- och ombyggnationer av skolgårdar i Lunds kommun, och av vilka faktorer som påverkar skolgårdarnas utformning. I en inledande studie ges en överblick av gällande lagar, föreskrifter och kommunala styrdokument som berör skolgårdsprocessen samt en sammanställning av det nuvarande forskningsläget beträffande skolgårdens koppling till de tre perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet.

1.2 Problemformulering

1.2.1 Mål och syfte

Arbetets övergripande syfte är att förbättra förutsättningarna för att barn i Lunds kommuns skolor ska ha tillgång till en god skolgård där möjlighet ges att leka, utvecklas och lära utomhus i en hälsofrämjande, pedagogisk och säker miljö. Förhoppningen är också att bidra till den rådande samhällsdebatten om skolgårdars värde och säkerhet.

Ett av målen i arbetet är att undersöka hur planeringsprocessen och skötselaserpekter kring skolgårdar ser ut i Lunds kommun samt analysera om brister i processen finns. Ett annat mål är att utforma ett åtgärdsförslag för planeringsprocessen för ett förbättrat resultat av nya skolgårdsanläggningar och för att underlätta för processens aktörer. Ett tredje mål är att, som del av åtgärdsförslaget, skapa ett utformningsunderlag med fokus på aspekterna hälsa, pedagogik och säkerhet riktat till den som arbetar med gestaltning och utformning av skolgårdar i Lunds kommun.

1.2.2 Frågeställningar

- Hur ser en hälsofrämjande, pedagogisk och säker skolgård ut enligt forskning och teorier?
- Hur ser den styrande processen vid utformningen av Lunds kommuns skolgårdar ut idag?
- Av vem och på vilka grunder fattas beslut om vad som ska gälla? Var i processen finns de svaga punkterna?

1.2.3 Avgränsningar

Utbudet av litteratur om barns utomhusmiljöer är stort varför en avgränsning avseende detta har varit nödvändig. Arbetets avsikt har varit att ge en samtida bild av forskningsläget varför litteratur publicerad längre än 30 år tillbaka i tiden har sällats bort. Litteraturen har också till stor del sitt ursprung i Sverige och lärosätet Sveriges Lantbruksuniversitet. Inom området säkerhet och trygghet har svensk litteratur dock varit svår att hitta, vilket gjort att källorna här sträckt sig utanför landets gränser till Norge, England och Australien.

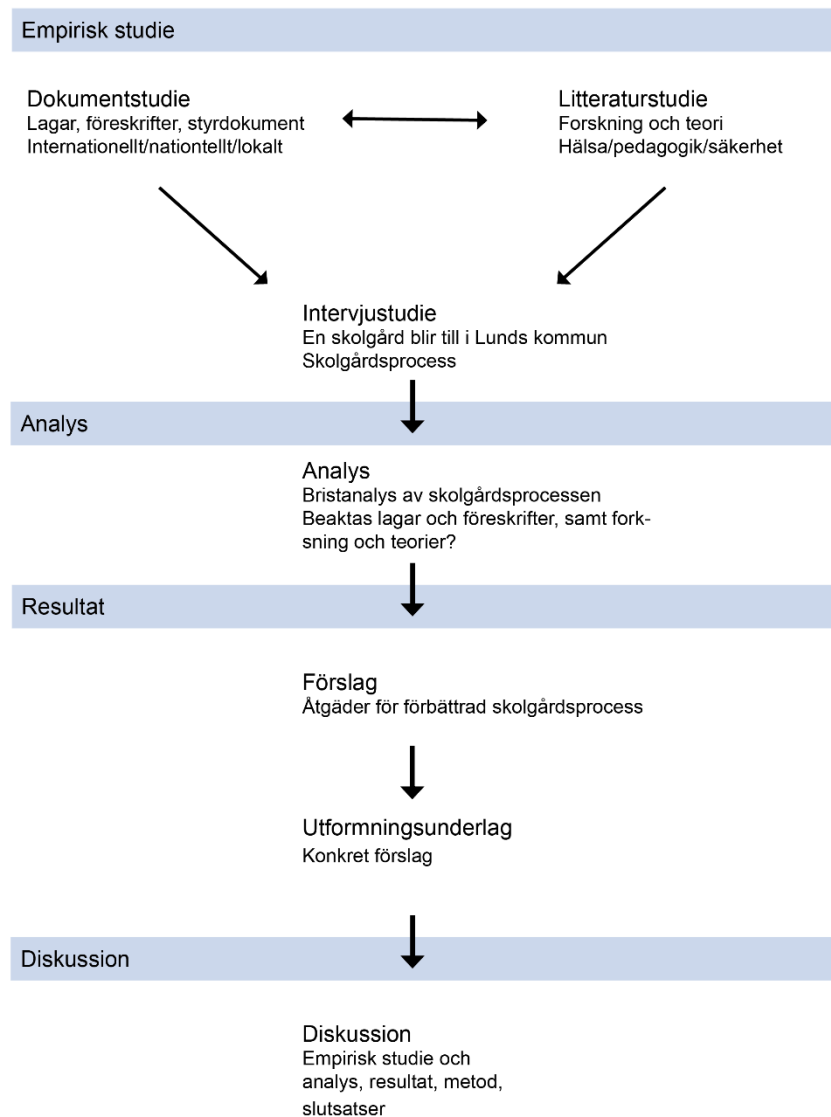
Skolgårdsprocessen omfattas av många aktörer inom och utom Lunds kommuns förvaltningar. I arbetet har ett antal aktörer inom kommunen valts ut för intervju och andra parter uteslutits. Aktörer inom kommunen som inte fått komma till tals är skolgårdens målgrupp, nämligen skolans elever och pedagoger. Inte heller har åsikter undersökts bland aktörer på kommunkontoret vilka ansvarar för processens ekonomiska ram eller stadsbyggnadskontoret vilka utarbetar skolan och skolgårdens detaljplan.

Skolgården är en komplex plats där många värden ska samspela. Idag talas det om skolgården som en plats som bör främja lek, rörelse, utomhusbaserat lärande, elevers inflytande över gården samt fungera som en god grannskapsresurs i den bebyggda miljön (Boverkets vägledning, 2015). Aktuell är också frågan om hur aspekterna tillgänglighet och jämställdhet kan implementeras i skolgårdens utformning. I det här arbetet läggs tyngdpunkten på aspekterna hälsa, pedagogik och säkerhet, därför avgränsas studien till forskning och teorier runt dessa aspekter. Även om övriga aspekter i viss mån berörs lämnas dessa huvudsakligen till vidare studier. För att skapa en helhetsbild av Lunds kommuns problematik omnämns dock i processutredningen några av de aspekter som utelämnas i dokument- och litteraturstudien. Bland annat talas här om elevers inflytande över skolgården i samband med Naturskolans arbete med skolornas egna pedagogiska utformningsprojekt.

1.3 Metoder

Arbetet inleddes med en tredelad empirisk studie: (1) dokumentstudie (2), litteraturstudie och (3) kvalitativ intervjustudie (Figur 1). Information har i några delar även inhämtats genom deltagande i seminarier och möten inom kommunen. Därefter gjordes en analys av intervju svaren med lagar och föreskrifter samt forskning och teorier i beaktande. Analysens resultat ledde till ett åtgärdsförslag för skolgårdsprocessen åtföljt av ett konkret utformningsunderlag riktat till den som jobbar med gestaltning och utformning av skolgården.

Medan dokumentstudien och intervjuerna har legat som grund främst för analyserna av skolgårdsprocessen och efterföljande åtgärdsförslag har resultaten från litteraturstudien främst använts som grund för utformningsunderlaget.

Figur 1. Arbetets struktur.

1.3.1 Dokumentstudie

En första del i arbetet med att undersöka hur den styrande processen kring utformningen av Lunds kommuns skolgårdar ser ut idag och att undersöka på vilka grunder beslut fattas om vad som ska gälla för skolgårdar, var att utreda vilka underlag kommunen har att förhålla sig till. Detta gjordes genom en dokumentstudie där internationella, nationella, regionala och kommunala handlingar med inriktning mot fysisk planering för barn, med både direkt och indirekt koppling till skolgården söktes och granskades.

På internationell och nationell nivå gjordes en genomgång av lagar och regelverk. Här kartlades dokument gällande barns rättigheter i samhälle, utbildning, miljö och säkerhet såsom FN:s *Konvention om barnets rättigheter* (SÖ 1990:20), *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lgr 11, Skolverket, 2015), *Plan- och bygglagen* (SFS 2010:900), *Boverkets allmänna råd* (BFS 2015:1), europeisk standard för lekutrustning (SS-EN 1176-1; SS-EN 1177) samt skriften *Gör plats för barn och unga* (Boverket, 2015). Den sistnämnda skriften ledde arbetet mot myndigheters hemsidor och lagboken på internet. På regional och kommunal nivå undersöktes Skåne läns och Lunds kommuns metoder att implementera internationella och statliga regelverk i det dagliga arbetet. Här har mycket av informationen påträffats genom sökningar på Lunds kommuns hemsida. Interna dokument har påträffats genom intervjuer. I dokumentstudien inkluderas också studier av Malmö kommuns *Lekvärdesfaktor* (Danielsson, et al. 2011) eftersom denna är inspirationskälla för det arbete som idag bedrivs kring skolgårdar i Lunds kommun (Lunds kommun, 2015-06-22).

1.3.2 Litteraturstudie

En litteraturstudie utfördes med syfte att grunda utformningsunderlaget i aktuell forskning och rådande teorier kring hur en hälsofrämjande, pedagogisk och säker skolgård ser ut. Majoriteten av studien bygger på vetenskapliga artiklar, avhandlingar och rapporter för att skapa en bild av det nutida forskningsläget. Övriga källor såsom tidningsartiklar och debattartiklar på internetforum har kompletterat studien med tongivande intressenters syn på och kännedom inom området.

Studien inleddes med en genomgång av de nytgivna publikationerna *Gör plats för barn och unga* (Boverket, 2015) och antologin *Skolans och förskolans utemiljöer* (de Laval, 2014). De två skrifterna introducerar ledande teoretiker inom hälsa och pedagogik såsom Boldemann, Mårtensson och Szczepanski vilket ledde litteratursökningen vidare i de vetenskapliga webbaserade sökmotorerna Primo och Google Scholar. Breda litteratursökningar gjordes därefter delvis på ovanstående namn och delvis med svenska och engelska versioner och kombinationer av termer såsom "skolgård", "förskolegård", "landskapsarkitektur", "lek", "miljöpsykologi", "utformning", "design", "utomhuspedagogik" och "lekplats". Här påträffades återkommande, utöver Boldemann, Mårtensson och Szczepanski, de två forskarna Grahn och Moore. För att fånga upp perspektiv inriktat mot säkerhet kombinerades samma sökord med svenska och engelska versioner av sökord som "säkerhet", "trygghet" och "utmaningar". Dessa sökningar gav relativt få resultat men ledde fram

till studier utförda av Sandseter och Ball samt rapporter från Säkerhetsmyndigheten. Till diskussion om säkerhet bidrog också tidningsartiklar och publikationer från sökningar i bl.a. Moviums tidskrifter (t.ex. Åkerblom, 2012) och information från ett seminarium med föreläsaren Eager (2015-10-08) på Lunds universitet.

1.3.3 Intervjustudie

En betydande del av arbetet med att undersöka hur den styrande processen kring utformningen av Lunds kommuns skolgårdar ser ut idag, samt att undersöka på vilka grunder beslut fattas om vad som ska gälla, utgjordes av en intervjustudie med några av processens aktörer. En kvalitativ intervjumetod valdes för att uppnå förståelse för processens praktiska gång, och samtidigt få insikt i hur olika moment påverkar arbetet med skolgårdsutformning (Kvale och Brinkmann, 2009). Angreppssättet som innebar en djupdykning i några av de inblandade aktörernas arbete i processen medförde att upplevelser och tolkningar av processen kunde uppfattas och analyseras.

Eftersom kunskapen om processen till en början var liten valdes en intervjustudie av semistrukturerad karaktär. Metoden innebär en intervju som kretsar kring ett antal frågor vilka öppnar upp för samtal där den intervjuade i viss mån kan styra samtalet och därmed lyfta frågor som denne själv tycker är angelägna. Praktiskt utformades intervjun runt nio öppna frågor angående skolgårdsprocessens upplägg, den intervjuades bakgrund samt dennes syn på skolgårdens utformning och säkerhet (Bilaga). Med litteratur- och dokumentstudien som bakgrund undersöktes också om och hur dokument, lagar och regelverk samt forskning och litteratur implementeras och tillämpas i utformningsarbetet. Den öppna intervjustrukturen medförde också att förslag på åtgärder av processens ”svaga punkter” kunde diskuteras.

Urvalet av de intervjuade gjordes genom rekommendationer från examensarbetets beställare, Markentreprenad, Lunds kommun. De nio personer som intervjuades var kopplade till fyra olika områden inom planeringsprocessen. De deltagande var: (1) Gunilla Hansson och Patrik Pålsson, båda projektledare på *Lundafastigheters* (LF) projektavdelning med ansvar för processens ledning och med utbildning som civilingenjör med inriktning mot väg och vatten respektive byggnadsingenjör, (2) Camilla Nilsson och Anna Medin, båda lokalplanerare på *Barn- och skolförvaltningen* (BSF) med ansvar för skolans organisation, investeringar och önskemål, och med bakgrund som byggnadsingenjör respektive bostadsarkitekt, (3) Emma Dalquist, Ingrid Edling och Anna Ahlqvist alla på *Marektreprenad* (ME) med ansvar för skötsel och mindre skolgårdsrenoveringar, med utbildning som landskapsingenjör respektive landskapsarkitekt, och (4) Anders Wånge Kjellsson, pedagog vid *Naturskolan* – en kommunal resurs i Lund med uppdrag att stödja och stimulera skolverksamheten inom områdena natur och pedagogik.

Intervjuerna ägde rum, med en eller flera personer i taget, på de intervjuades arbetsplatser. Intervjuerna pågick mellan en halv och två timmar beroende på hur mycket tid den intervjuade hade att tillgå. Mest tid tillbringades med processens projektledare. Under intervjuerna gjordes, med tillåtelse från de intervjuade, ljudupptagningar med mobiltelefon. Det inspelade materialet ersatte anteckningar och

enklare texter skrevs ned direkt efter intervjuerna med ljudupptagningen som grund. Eftersom syftet med intervjuerna i huvudsak var att uppnå en förståelse för processens praktiska förhållanden och inte att tolka aktörens känslor, uteslöts ordagrann transkribering. Efter att anteckningar gjorts bearbetades och strukturerades materialet. Processens aktörer och upplägg kartlades och aktörernas upplevelse och reflektioner kring processen samlades. Reflektionerna bidrog till en analys av processen och kategoriserades enligt teman så som "omfattande process", "delade meningar", och "kommunikation".

2 Empirisk studie

I den empiriska studien behandlas skolgården främst ur perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet. Först presenteras en dokumentstudie gällande lagar, föreskrifter och styrdokument. Därefter görs en genomgång av samtida forskning och teorier. Avslutningsvis redovisas intervjustudien där skolgårdsprocessen i Lunds kommun utreds.

2.1 Dokumentstudie - lagar, föreskrifter och styrdokument

2.1.1 Hälsa och pedagogik

Barn och elever har enligt en rad mål, lagar och principer rätt till en väl utformad skolgård. På internationell nivå återfinns FN:s *Konvention om barns rättigheter* (SÖ 1990:20) som fastslår barns rätt till utveckling, jämställdhet och inflytande samt lyfter betydelsen av kommunal planering och skola för att främja barns rätt till utbildning, vila och lek. På nationell nivå föreskriver *Riksdagens strategi för att stäkra barns rättigheter* (2009/10:232) att alla beslutsfattare och yrkesgrupper med koppling till barn ska ha kunskap om barnkonventionen och kunna omsätta den i berörda verksamheter. För att kunna göra detta förespråkas samverkan och utvärderingar enligt aktuell kunskap om barns levnadsvillkor.

De lagar och regelverk som närmast påverkar svenska skolgårdar är *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lgr 11, Skolverket, 2015) och *Arbetsmiljölagen* (SFS 1977:1160). I läroplanen, som är ett målstyrningsinstrument, fastslås att skolans elever ska ha möjlighet att röra sig mellan inom- och utomhusmiljöer som lockar till fantasi och kreativitet. I *Arbetsmiljölagen*, som omfattar både skolans personal och elever, framhålls i föreskriften *Arbetsplatsens utformning* (AFS 2009:02), vikten av en närliggande skolgård för återhämtning. Skolans utomhusmiljöer berörs också i *Miljöbalken* (SFS 1998:808) och *Plan- och bygglagen* (SFS 2010:900). I *Miljöbalken* regleras skolans påverkan på miljö och hälsa, och i *Plan- och bygglagen* finns föreskrifter för planläggning av mark, vatten och byggande. Enligt den senare är kommunen ansvarig för att i översiktsplan och detaljplan väga ytor för barns intressen mot andra allmänna och enskilda intressen. I en av skriftens mest aktuella paragrafer (8 kap. 9 § andra stycket, SFS 2010:900) angående anordnande av tomt, anges:

”Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta”

I ett supplement har Boverket, som är *Plan- och bygglagens* förvaltningsmyndighet, utarbetat fram *Allmänna råd* (BFS 2015:1) för att belysa paragrafens avsikt. Här anges:

”Vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet bör särskilt beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Med ändamålsenlig verksamhet avses i dessa allmänna råd att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör vara så rimlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet”

Angående placering av friyta på bebyggd tomt anges att de allmänna råden bör tillämpas i skäligen utsträckning med särskild hänsyn till verksamhetens ändamål samt gården och verksamhetens tillgänglighet för brukare. Enligt *Miljöbalken* (1998:808) ansvarar varje enskild verksamhetsansvarig för att visa att de följer lagens syfte att främja en hållbar utveckling. Därav följer att det är upp till varje kommun att rekommendera en minsta friyta för skola och förskola.

2.1.1.1 Vägledning

Med syfte att vägleda för planering för skolor och förskolor publicerade Boverket 2015 skriften *Gör plats för barn och unga*. I denna görs en genomgång av både regelverk och forskning. I vägledningen lyfts skolgårdens betydelse i de fyra kategorierna ”Gården som plats för lek och rörelse”, ”Gården som plats för utomhusbaserat lärande”, ”Gården som plats engagemang och inflytande”, samt ”Gården som grannskapsresurs i den bebyggda miljön” (Boverket, 2015). I vägledningen rekommenderas en minsta friyta på 30 m² per barn och en minsta total friyta på 3000 m².

2.1.2 Säkerhet

Till de lagar som omfattar skolgårdens säkerhet hör *Lagen om skydd mot olyckor* (SFS 2003:778) som syftar till att skydda landets befolkning mot olyckor och uppmanar kommunen att upprätta ett handlingsprogram för att förebygga olyckor, i *Ordningsslagen* (SFS 1993:1617) som ger vissa direktiv när det kommer till säkerhetsanordningar i allmänna miljöer och i PBL (SFS 2010:900) som genom *Boverkets byggregler* (BFS 2011:6, BBR 18) (BBR) reglerar säkerhetsfrågor vid nyanläggning. I den sistnämnda finns regler om skydd mot olyckor vid fasta lekredskap på tomt (BBR 8:93) samt skydd mot drunkning på tomt (BBR 8:95). Fasta lekredskap omfattas också av *Produktsäkerhetslagen*, PSL (SFS 2004:451) vilken avser att garantera att varor och tjänster som säljs till konsumenter är säkra. Både PBL och PSL hänvisar i sin tur till Europastandard för lekredskap, SS-EN 1176 och SS-EN 1177.

Ansvarig för gårdens fysiska miljö, och således att lekredskapen uppfyller PBL och PSL, är fastighetsägaren (MSB, 2011). Dock ligger enligt föräldrabalken (SFS 1949:381) ansvaret för den enskilde elevens säkerhet under skoltid på skolans huvudman. Denna kan utgöras av kommun, landsting eller enskild.

2.1.2.1 Säkerhet enligt Europastandarden

I Europastandard för lekredskap ger SS-EN 1176 normer för fasta lekredskap och SS-EN 1177 för stötdämpande underlag. Uppfyller en produkt standarderna innebär det att den också är säker enligt PBL och PSL. Standarden ingår därför i regel som underlag vid upphandling även om standarden formellt sett är frivillig. Om en näringsidkare inte använder standarden måste producenten med annan teknisk dokumentation kunna visa för tillsynsmyndigheten att produkten är säker enligt PBL och PSL.

Europastandarden för lekredskaps huvudsakliga syfte är att minimera riskerna för olyckor i anslutning till miljöer utformade för barn och gäller för lekredskap på allmän plats (SIS, 2009). SS-EN-1176 finns i 11 delar (SS-EN 1176-1-11). I SS-EN 1176-1 fastställs de grundläggande säkerhetsprinciperna för tvingande rörelser, fallhöjd, underlag, fallutrymmen och farliga öppningar. Dessa standarder gäller även för egentillverkade lekredskap men är i dagsläget svåradaptade till sådana sammanhang. Naturmaterial omfattas inte av standarden. De omfattas i stället av *Allmänna säkerhetsprinciper* (DIN 18034, 1999).

Den första upplagan av Europastandarden för lekredskap (SS-EN 1176; SS-EN 1177) publicerades 1999 som ett resultat av den Europeiska Unionens idé om ett gemensamt normsystem (Marhenke et al. 2000). Standarden var en utveckling och harmonisering av EU-länders då redan befintliga standarder och byggde på en studie av dokumenterade olycksfall och tillbud. Med ledorden ”Så mycket säkerhet som krävs, så mycket frihet som möjligt” (SIS, 2009) tar SS-EN 1176 och SS-EN 1177 fasta på en idé om att människan har en självskyddsförmåga som måste få utrymme att utvecklas i miljöer med en viss grad av risker. Utarbetandet av standarderna har därför gjorts utefter så kallade ”kalkylerbara risker” och ”dolda risker”. Medan den kalkylerbara riskerna är risker som barnet själv kan förutse och därmed lära sig att undvika, är de dolda riskerna svåra att upptäcka och kan utgöra en fara. Standarderna skiljer också mellan risken för små skador, som är ofarliga för barnet, och stora skador som orsakar allvarliga följder så som förlust av liv, sinnesintryck och kroppsdelar. Samtidigt som lekturstillingens ”stora” och ”dolda” risker helt elimineras, får de ”kalkylerbara” och ”små” riskerna vara kvar eftersom de kan bidra till barnets utveckling.

2.1.2.2 Vägledning

Eftersom regler i EN 1176 och EN 1177 är många och ibland svåra att tolka har handboken *Lekredskap – säkerhet på Europas lekplatser* (SIS, 2010) utarbetats. Andra dokument som förenklar regelverkets tekniska beskrivningar och behandlar frågor om säkerhet är skriften *Säkra lekplatsen* (Henriksson och Castenfelt, 2009) och lekredskapstillverkaren Hags skrift *Dags att se över din lekplats* (15-06-01). Stöd i säkerhetsarbetet kan även hämtas i *Gör plats för barn och unga* (2015) där en genomgång av svenska regelverk görs.

2.1.3 Styrdokument i Lunds kommun

Länsstyrelsen i Skåne har med avsikt att beakta FN:s barnkonvention i beslut som fattas i länet tagit fram hjälpmedlet och styrdokumentet *Barnkonsekvensanalys i Länsstyrelsens beslutfattande – vägledande riktlinjer* (Lindberg, 16-01-20). Detta dokument utgör ett stöd i förhandsprövningar och underlättar avväganden gällande intressen för hälsa, trygghet, säkerhet, tillgänglighet och utveckling. Konsekvensanalysen består av de fem stegen kartläggning, beskrivning, analys, prövning och beslut samt utvärdering.

Länsstyrelsen har också, med syfte att lyfta fram barns perspektiv i den fysiska planeringen i Skåne län, sammanställt skriften *Hur beaktas barns intressen i fysisk planering* (Samhällsmyndigheten, 15-09-18). I denna skrift ges en övergripande beskrivning av FN:s barnkonvention, en redogörelse för övriga samhällsinstitutioner som påverkar barns miljöer samt exempel på projekt där barn fått vara med i planeringsprocessen. Här finns också ett första utkast till Länsstyrelsens barnchecklista som avser att säkerställa barnperspektiv i det dagliga samhällsbyggandet. I skriften understryks värdet av fastställda kriterier för att undvika risk för feltolkningar.

I Lunds kommun uppmanar kommunfullmäktige, genom styrdokumentet *Barnets bästa - strategi för att stärka barnets rättigheter i Lunds kommun* (Lunds kommunkontor, 2012), kommunens nämnder att utveckla metoder för barns och ungas inflytande. Nämnderna uppmanas att komplettera sina måldokument med intentionerna i barnkonventionen och att ta fram metoder för uppföljning och utvärdering av verksamheten utifrån barnkonventionen. Åtgärderna utgår från *Riksdagens strategi för att stärka barns rättigheter* (2009/10:232) omformulerad utifrån kommunens ansvar och uppgifter. I kommunen finns också *Barnchecklista för Lunds kommun* (Lunds kommun, 16-02-26) som utformats med syfte att underlätta arbetet med införandet av ett barnperspektiv. I denna uppmanas berörda parter att reflektera kring beslutet enligt följande frågor: (1) Påverkar beslutet barn? (2) Har barn fått uttrycka sina åsikter? (3) Hur har barnets bästa beaktats? och (4) Finns eventuella intressekonflikter?

I Lunds kommun finns ett fåtal officiella dokument som berör skolgården direkt. Dessa innehåller både rekommendationer för friytans storlek och målbeskrivningar för skolgårdens utformning. I rapporten *Ut och lek* (2009) grundas rekommendationerna avseende friyta i en fallstudie där lekvärden analyseras i relation till friyta på två av kommunens skolgårdar. Den rekommenderade siffran är här 45 m² per barn i åldrarna 1-9 år, med undantag för skolor som ligger i anslutning till andra användbara fritidsanläggningar där 35 m² per barn godtas. Dokumentet *Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö* (2013), som utvecklades i samverkan mellan ett flertal aktörer som på olika sätt jobbar med skolgårdsutformning, syfte är att styra aktörer inom utformning, förvaltning och pedagogik mot gemensamma mål. Målen består av sju punkter som framhåller att skolgården ska vara en: (1) "plats som visar att skolan/förskolan bryr sig om den yttre miljön", (2) "plats som går att påverka", (3) "plats med många utrymmen för barn och ungdomars olika behov", (4) "pedagogisk resurs med plats för kreativa projekt", (5) "tillgång för stadsdelen", (6) "plats med biologisk mångfald" och (7) "säker och hälsosam plats".

I Lunds kommun utarbetas just nu en så kallad lekvärdesfaktor, ämnat att bli ett dokument med riktlinjer för bedömning av utemiljöers lekkvalité vid stadens förskolor (Samverkansmöte, 15-06-22). Arbetet är inspirerat av Malmö stads dokument *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö* (2011) framtagen för bedömning av förskolegårdars lekkvalitet vid bygglovsgranskning men också som verktyg vid utarbetning av nya detaljplaner. Metoden grundar sig på inventeringar av förskolegårdar i Malmö i vilka uppskattningar av gårdarnas lekvärden har gjorts i samarbete med förskolornas pedagoger. Idén är att gårdar som inte uppnår Malmö stads rekommenderade storlek på friyta ska kunna bli godkända om de uppfyller andra kvaliteter. Ett godtagbart lekvärde anses vara ”det medelvärde som befintliga förskolegårdar med en accepterad storlek har idag”, d.v.s gårdar med en storlek på minst 30 m² per barn eller med en total yta på 2000 m². De faktorer som bedöms är (1) friyta, (2) zonering, (3) tillgänglighet, (4) topografi, (5) integration av lekutrustning i förskolegårdars landskap, (6) möjlighet till omvärldsförståelse och (7) utsikt över gården. Punkterna poängsätts i ett system med heltal som tillsammans ger en totalpoäng som tydligt anger om gården är godkänd. Under 2015 påbörjades i Malmö stad också ett arbete med att utveckla förskolegårdens lekvärdesfaktor till ett verktyg för bedömning av skolgårdens värden (skolgårdsfaktor). Lunds kommun har inspirerats även av detta arbete och hoppas kunna utveckla ett liknande verktyg.

2.1.4 Sammanfattning och reflektion

Dokumentstudien visat att det finns en stor mängd officiella och inofficiella dokument för kommunen att förhålla sig till. Det framgår genom lagarna och regelverken gällande barn och elever att varje enskild kommun har en skyldighet att skapa goda förhållanden för kommunens barn. Ändå ställs det i lagarna och regelverken inga direkta krav på att skolor ska ha tillgång till en skolgård. Detta gör att skolans utemiljöer blir svåra att väga mot andra intressen. Det ligger därför ett stort ansvar hos kommunen att argumentera för skolgårdens plats i staden. För kommunerna innebär detta också att egna riktlinjer bör sättas upp för att säkra barnens tillgång till en bra skolgård. Detta kan gälla riktlinjer om friyta, gestaltungsprinciper och förtydliganden om vilka standarder som gäller vid skolgårdsutformning.

Kommunen bör se till att den vägledning som finns i *Allmänna råd* (BFS 2015:1) och Boverkets skrifter efterlevs. Även om kommunen enligt lag inte är skyldiga att ta hänsyn till *Allmänna råd* (BFS 2015:1) är de riktlinjer som finns där betydelsefulla för att uppfylla barnkonventionen och andra riktlinjer för hälsa, pedagogik och säkerhet bland kommunens elever. Av samma anledning bör också *Gör plats för barn och unga* (Boverket, 2015) tillämpas av den som arbetar med skolgårdsgestaltning. I Boverkets vägledning finns tydliga motiveringar och riktlinjer, men mycket lite information om hur riktlinjerna ska förverkligas. Bland lagarna och regelverken rörande säkerhet finns både bestämda krav på hur fysiska miljöer ska uppfylla säkerhet och tydliga riktlinjer kring hur detta kan ske. Det är därför angeläget att kommunen fortsätter sitt arbete med att utveckla egna konkreta checklistor och lekvärdefaktorer för mjuka värden.

2.2 Litteraturstudie - forskning och teori

2.2.1 Hälsa och pedagogik

Skolgårdens utformning har i en rad vetenskapliga studier påvisats påverka barns hälsa och inlärning. Barnens psykiska och fysiska tillstånd påverkas direkt av skolgårdens klimat och indirekt genom främjandet av olika aktiviteter (Boldemann, 2014; Grahn, 1991). I vetenskapliga studier återkommer tre övergripande miljöaspekter som anses främja barns utveckling nämligen: friyta, klimat och naturmiljö. Det finns teorier som går in på utomhusmiljöers betydelse för barn där särskilda element och strukturer funnits påverka användandet av skolgården. Grahn och Mårtensson (2007) talar om arketyper och typområden, Moore (1996) behandlar element i en varierad miljö och Sandseter (2009; 2011) betonar olika element i den riskfyllda leken.

2.2.1.1 Aktiviteter

I studier lyfts återkommande betydelsen av barns möjlighet till aktivitet. Aktiviteterna kan vara av många slag och innefatta rörelse, eftersom den främjar kroppsmasseindex (BMI) och koncentrationsförmåga; socialt samspel, eftersom det är en viktig del av elevens förståelse för andra människor; och återhämtning eftersom den har en stor betydelse i en vardag där allt fler barn lever ett stressfullt liv (Boldemann, 2014; Grahn, 1991). En betydande aktivitet för yngre barn är lek inom vilken samtliga ovan beskrivna aktiviteter ryms. Leken bidrar i sig till självkännedom och självkänsla (Mårtensson, 2004). Ett flertal studier visar att en viktig del i leken är risktagande, eftersom det är i mötet med risker barnet först lär känna sig själv och sina förmågor (Sandseter, 2011; Eager, 2015-10-08; Gill, 2007). På kort sikt kan det handla om att hantera praktiska uppgifter såsom att cykla och simma och på längre sikt om att möta risker som kan leda till allvarliga konsekvenser. Barn som inte får möta risker genom lek har större benägenhet att drabbas av bristande självständighet och inlärningsförmåga, men också oro, fobier och psykiska sjukdomar. Slutligen pekar fler vetenskapliga artiklar också på betydelsen av skolgården som plats för vuxenstyrd ämnesundervisning (Szczepanski, 2014; Moore, 1996). I dessa arbeten påvisas att utemiljö främjar inlärning eftersom teoretiska kunskaper här kan omsättas i praktiken. Att involvera motoriskt i lärandet sätter kroppen och därmed tanken i rörelse. Genom sinnliga upplevelser stärks också intresse, motivation och samarbetsförmåga.

2.2.1.2 Friyta, klimat och naturmiljö

Friyta är de delar av skolgården som inte är bebyggd. Storlek och placering av friyta är faktorer som bör uppmärksammas. Föreställningarna om vad som är en rimlig friyta ser olika ut och kan mätas på olika sätt. I Lenninger (2014) diskuteras en rekommenderad minsta yta på 50 m² per barn och en minsta yta på totalt 3000 m². Vad gäller placering bör ytan ha direkt kontakt med skolan eftersom barn med tillgång till sådan yta i kontakt med skolan är mer fysiskt aktiva, leker långvariga och omväxlande lekar och har ett händelserikt socialt spel (Månsson och Lindstaf, 2014; Nordström, 2014). Barn som däremot tvingas röra sig till områden på avstånd från skolan leker oftare kortvariga lekar, är mindre sociala, samt har mindre tid till återhämtning och egen tid.

Skolgårdens klimatförhållanden påverkar eleven både direkt och indirekt. Klimatfaktorer som påverkar elevens hälsa direkt är solexponering, luftkvalitet, och ljudnivå. Dessa faktorer, samt klimatfaktorerna vind och nederbörd påverkar också elevens lust att utföra en aktivitet. Solexponering är positivt eftersom den bidrar till D-vitaminproduktion och negativ eftersom överexponering av UV-strålning ökar risken att utveckla hudcancer (Boldemann, 2014). Därför bör möjlighet att vistas växelvis mellan sol och skugga ges. Ett utgångsläge för detta kan vara att planera in vegetation på 50 procent av skolans yta. Lunds kommun menar att skyddande åtgärder bör planeras in för att ge gynnsamma vind- och nederbördsförhållanden. Andra faktorer som bör beaktas är rekommenderade ljudnivåer och luftförhållanden (Boverket, 2015:21; Luftkvalitetsförordningen, SFS 2010:477).

Naturmiljöer är en viktig del av skolgårdens utformning, dels eftersom de har en påverkan på barns aktivitet och gårdens lokalklimat, och dels eftersom gröna miljöer har ett estetiskt värde som lockar vuxna att låta barn vistas utomhus (Mårtensson, 2012, 2013; Grahn och Mårtensson, 2007; Boldemann, 2014). Studier visar att barn med tillgång till natur på sin förskolegård rör sig mer, har bättre motorik och bättre koncentrationsförmåga. Mårtensson (2012) menar att naturmiljöer också påverkar barns lek positivt då dessa gör att leken får fri rörlighet eftersom naturens lösa material bidrar till en fantasirik lek där inget är rätt eller fel; lekens tema växlar, då naturens regelfria miljö gör att lekens handling kan tolkas till varje individs fördel; platsens användning växlar, då inga tydliga gränser för vem som får vara med eller inte sätts; samt att leken rör sig mellan olika platser, då det är lätt att ansluta sig till och dra sig ur leken varför leken blir mer utspridd och inkluderande. I enlighet med detta menar Mårtensson (2012) att gårdar där den övergripande strukturen består av prefabricerade lekredskap tenderar att låsa in leken så att den blir mindre fri och rörlig. Här kan element som staket och skyddsmattor kring lekredskap ge färre handlingsmöjligheter mellan barn och avbryta lekens förlopp.

2.2.1.3 Grahn och Mårtenssons arketyper och typområden

Patrik Grahn och Fredrika Mårtensson, professor respektive docent i landskapsarkitekturens miljöpsykologi, har tillsammans sett att några av förskolegårdens kvaliteter visat sig ha särskilt stor betydelse för barns aktiviteter (Grahn och Mårtensson, 2007). De kallar dessa arketyper och delar in dem i nio huvudkaraktärer: (1) *Det vilda* – ger intryck av vild natur är en plats där barnet kan ”bara vara” och bearbeta tankar, (2) *Det artrika* – står för en mångfald av djur och växter, en miljö som fascinerar och uppmuntrar barnet att använda alla sinnen, (3) *Det rofyllda* – en lugn och tyst plats som ger barnet tid att vila i tanken, (4) *Rymd* – inger känslan av att vara i en annan värld, som för ett litet barn kan utgöras av ett stort buskage, (5) *Allmänningen* – är en öppen plats för samling och lek, (6) *Vistet* – en omgärdad trygg plats som går att göra till sin, (7) *Samvaro* – är en plats för gruppens sammanhållning, exempelvis fikahörnan, (8) *Kulturen* – utgörs av symboler för människans historia, t.ex. en flaggstång, majstång eller ett fruktträd och slutligen (9) *Tillgänglighet/närhet* – vilket innebär att platser ska kunna nås av alla.

De nio arketyperna kan delas in i sex typer av områden som ordnas i en gradient med zoner från trygghet till utmaningar (Grahns och Mårtenssons, 2007). En sådan gradient gör att yngre barn kan uppehålla sig i den trygga zonen närmast huvudbyggnaden och att äldre barn kan leka självständigt i gårdens utkant. Zonindelningen ska också locka till rörelse över gården. De sex typområdena är: (1) *Entrézon* – området närmast entrén vilket fungerar som gränsland mellan inomhusmiljö och utemiljö. En bra entrézon kännetecknas av tillgänglighet och trygghet och bidrar till att locka barnen vidare ut på gården. Detta kan uppnås genom att utforma sittplatser, tak och rum för sinnliga lekar. Här bör arketyperna rofylldhet, vildhet, samvaro och artrikedom eftersträvas. (2) *Lekbaser* – dynamiska platser där klippblock, klätterställningar och andra element inbjuder till varierade lekar med många deltagare. Här är karaktärerna rymd, vildhet, kultur och allmänning viktiga delar. (3) *Lugna områden* – undångömda platser för sinnliga lekar. Hit kan barn gå om de vill ha en stund för sig själv eller tillsammans med en eller flera kompisar. Viktiga arketyper är rymd, rofylldhet och artrikedom. (4) *Anhalter* – sekundära baser bestående av mindre områden som barnen gjort till sina egna. Anhalterna återfinns ofta i lugna områden eller i gårdens utkant, eftersom de är fantasitriggande. Här är arketyperna vildhet, artrikedom och rofylldhet centrala. (5) *Dynamiska områden* – öppna platser för lek som kräver stora ytor, såsom att snurra, balansera och leka ta fatt. Oftast utgörs dessa områden av ett stråk mellan lekbaserna. Dess huvudsakliga arketyper är rymd och allmänning. (6) *Utpräglade sinnliga lekar* – där exempel på sådana platser är sandlådor och buskage vilka bör finnas utspridda över hela gården. Dessa platser bidrar ofta till att lekarna blir mindre vilda och får ett intressantare innehåll. Arketyperna för detta typområde är rofylldhet, vildhet, vildhet, vildhet och samvaro.

2.2.1.4 Moores element för en varierad skolgårdsmiljö

Robin C. Moore (1996), professor inom området skola och design, menar att skolans landskap påverkar skolbarns aktiva lärande och fria lek. Moore menar att barns inläring främjas av en undervisning som äger rum växelvis inomhus och utomhus, men också att lärande är en integrerad del av barns lek. En varierad utemiljö stimulerar elevernas praktiska och intellektuella förmågor varvid en bred förståelse för världen genereras. Moore har sammanställt 17 karaktärer som är särskilt betydande för elevers utveckling. Dessa sammanfattas nedan för enkelhetens skull i fem avsnitt som i följande ordning berör ekosystem, topografi och textur, rörelse, lekredskap och mötesplatser.

Ekosystemets grundläggande element består av växter, djur och vatten. (1) *Träd och vegetation* – är av barn mycket uppskattade element. Medan solitära klätterträd bidrar till motoriska utmaningar stimulerar buskar och dungar till utforskning och fantasi. Vegetation är också ett enkelt sätt att skapa en rumslig struktur på skolgården men inger också en känsla av tid. Vegetationen bildar också klassrum för naturrelaterade ämnen men också andra ämnen. (2) *Trädgårdsmiljöer* – att odla är en interdisciplinär skolverksamhet som inte bara främjar läran om natur och ekologi utan också färdigheter som finmotorik och social förmåga. Aktiviteten främjas genom utformning av lättillgängliga odlingsbäddar, arbetsbord och arbetsbod/växthus. (3) *Djur och habitat* – möte med djur uppmuntrar till omhändertagande och ansvar för andra sociala varelser. Djur antas också ha en terapeutisk effekt på människan genom att bidra till lugn och ökat självförtroende. Genom en genomtänkt design kan habitat för djur såsom insekter,

fåglar, möss och groddjur locka djurliv till gården. (4) *Vattenmiljöer* – med vatten på skolgården synliggör vattnets betydelse för jordens ekosystem. Dammar och våtmarker väcker kreativitet och nyfikenhet. Vattnets egenskaper skapar sinnesintryck som både fascinerar, engagerar och lugnar. De mest populära anläggningarna på skolgårdar är de där naturen efterliknas genom komplettering av vegetation.

Topografi och textur bestämmer platsens pedagogiska och funktionella värden. (5) *Markmaterial och säkerhetsunderlag* – med fördel bör naturlika och formbara material väljas. Dock måste hänsyn tas till flera aspekter såsom hållbarhet, toxicitet, halkmotstånd, tillgänglighet och lekvärde. Runt lekredskap och upphöjda strukturer finns säkerhetsytor som måste följa vissa regler. Idag används ofta mjuka och syntetiska material med fördel så att lekredskapen blir mer lättillgängliga och markytan lättskött. Nackdelen är större anläggningskostnader och liten möjlighet till sinnliga lekar. (6) *Topografi* – naturliga och designade nivåskillnader skapar spännande miljöer som stimulerar till motoriska och kreativa lekar. Kuperad terräng kan också bidra till pedagogiska aspekter såsom förståelse för sol, skugga, vegetation och vatten. (7) *Sand och lera* – är speciellt uppskattat av yngre barn. I dessa kan fantasivärldar formas. Lösa redskap som hink och spade främjar skapande. Jord har dessutom ett högt pedagogiskt lärovärde.

Barnets rörelse över gården kan styras av många element. (8) *Entréer* – välkomnar besökaren och förstärker känslan av att anlända och att lämna. Entrén fungerar som samlingsplats, avlämningszon och landmärke. (9) *Gångvägar* – leder skolgårdsbesökaren genom området. Primära gångvägars syfte är att leda besökaren från entrén till aktivitetsområden medan sekundära gångvägar är en del av lekmiljön. Genom interaktion med det naturliga landskapet lockar de sekundära gångvägarna till utforskande, rörelse och lek. (10) *Skyltar och displayer* – lättlästa skyltar och displayer underlättar orientering och förståelsen för skolgårdens olika rum. Skyltarna kan ge information om vägval, regler och aktiviteter men kan också vara konstinstallationer. (11) *Staket, inhägnader och barriärer* – reflekterar och förstärker gårdens fysiska struktur. Staket kan skapa rumsligheter, skydda känslig vegetation och skydda barn mot omgivande trafik. Alternativ till staket kan vara låga murar och vegetation som samtidigt blir en del av lekmiljön.

Lekredskap är viktiga för utveckling av barnets kreativitet. (12) *Prefabricerade lekredskap och lekstrukturer* – erbjuder fysiska utmaningar, uppmuntrar till motoriska övningar och håller dramatiska lekar igång. Förutsättningarna för kreativitet ökar om redskapen har en komplexitet och kombineras med naturföremål. Särskilt bra är lekredskap där en fast struktur kan byggas på med eget material. (13) *Multifunktionella miljöer för sport och lek* – stora tomma ytor lockar till bollspel och informella lekar. Genom att låta ytan vara odefinierad sparas plats samtidigt som kreativitet och fantasi främjas. (14) *Lösa lekredskap* – löst lekmaterial främjar fantasi och kreativitet. Utöver lekredskap och naturmaterial kan löst material så som snören, textil och kartong vara spännande attribut. (15) *Förråd* – ett tydligt utformat förråd får barnen att städa upp efter sig.

Mötesplatser ger barnet möjlighet att öva sin sociala kompetens. (16) *Samling, möten och arbetsytor* – små rum, bänkar, däck, gårdar och verandor fungerar som mötesplatser

för grupper i varierande storlekar. Avskilda platser gör att barn kan leka ostört. Ovanliga former lockar till att slå sig ner. (17) *Platser för uppträdanden* – lägereld, scener och amfiteatrar kan fungera som mötesplatser.

2.2.1.5 Sandseter och den riskfyllda leken

Ellen H. Sandseter, professor i fysisk aktivitet och hälsa, menar att barns dragning till utmaningar är en evolutionär inlärningsmekanism som innebär att barnet naturligt utvecklar en rädsla för situationer det inte har förmåga att behärska (Sandseter, 2011). Genom lek, och de positiva känslor som uppstår i samband med den, motiveras barn till att behärska situationer som tidigare varit skrämmande. Sandseter kallar den här typen av lek för "Risky play" (riskfylld lek) och beskriver den som:

"Risky play, we will argue, is a part of a normal process that adapts the child to its current environment through first developing normal adaptive fear to initially protect the child against ecological risk factors, and thereafter risky play as a fear reducing behavior where the child naturally performs exposure behavior." (Sandseter, 2011, sid. 258)

Sandseter (2009, 2011) har funnit sex kategorier inom den riskfyllda leken och förklarar barnets dragning till dessa genom deras potentiella evolutionära betydelse. De sex kategorierna är enligt följande: (1) *Lek med höga höjder* – aktiviteter som att klättra, hänga och balansera i exempelvis träd och klätterställningar. Den här typen av lek skulle kunna ha det evolutionära syftet att förbättra barnets motorik, fysiska styrka, perceptionsförmåga och spatiala orientering. (2) *Lek med hög fart* – aktiviteter såsom att gunga, cykla och springa. Genom den här typen av lek får barn bekanta sig med höjder, rörelser och känslor kopplade till dessa. Lekens evolutionära syfte liknar dem för kategorin lek med höga höjder. (3) *Hårda och rörliga lekar* – aktiviteter såsom att slåss, brottas och jaga. Lekens syfte är förutom att förbättra motorik och fysisk styrka också att öva upp förmågan till socialt samspel och att handskas med aggression, aktiviteter som kan härledas till överlevnad och reproduktion. (4) *Lek där barn går vilse* – lek där barn går iväg på egen hand för att utforska och upptäcka. I den här typen av lek lär sig barnet att känna sig bekväm i världen och att hantera separation. (5) *Lek med farliga verktyg* – saxar, sågar, hammare och spik är kopplade till utmaningar där barnet lär sig förstå och hantera ett objekts egenskaper och funktioner. (6) *Lek nära farliga element* – klippor, höjder och eld upplevs framförallt vara farligt ur den vuxnes perspektiv. Även om barn sällan förstår faran med dessa situationer lär de sig undermedvetet att behärska dem. Utan den här typen av lek riskerar barn att utveckla fobier för exempelvis höjder, vatten och eld.

Den riskfyllda leken kan uppmuntras genom särskilda element i miljön, så kallade "brukskvaliteter" (Sandseter, 2009). Sandseter har funnit nio brukskvaliteter som stödjer riskfylld lek: (1) *Klättringsbara element* – för klättring (stödjer kategori Lek med höga höjder i den riskfyllda leken), (2) *Hoppa-ned-ifrån element* – att hoppa ned (Lek med höga höjder), (3) *Balansera-på element* – balansera (Lek med höga höjder), (4) *Släta och jämna ytor* – att cykla, springa och vild-och-hård lek (Lek med hög fart och Hårda och rörliga lekar), (5) *Branter-och-kanor* – att kana, springa, cykla (Lek med hög fart), (6) *Gunga-på element* – att gunga (Lek med hög fart och Lek med höga höjder), (7)

Löst material – kasta och slå (Hårda och rörliga lekar), (8) *Farliga verktyg* – såga, hamra och spika (Lek med farliga verktyg), (9) *Farliga element* – vatten, klippor, eldstäder (Lek nära farliga element) samt (10) *Avgränsningar/restriktioner* – för rörelse (Lek där barn går vilse).

Särskilt uppmuntras den riskfyllda leken i naturmiljöer. I en uppdelning av lekmiljöer i de tre grupperna: Traditionellt utrustad lekmiljö bestående av klassiska lekredskap så som gungor och klätterställningar; modernt-designad lekmiljö där fokus ligger på estetik och skönhet; och en natur-designad lekmiljö där naturelement dominerar anser Sandseter (2009) att naturmiljön bidrar till flest utmaningar och den traditionella lekmiljön till minst. I en studie där barns lek på en traditionell skolgård jämfördes med barns lek på en naturpräglad skolgård visade resultaten att utmaningarna på den naturpräglade gården var större eftersom utmaningarna här uppvisade högre grad av risk. I den naturpräglade skolgården var höjderna högre och brantare och gungorna kunde gungas högre. Den kanske största skillnaden var dock närheten till farliga element där den traditionella skolgården totalt saknade dessa medan naturmiljön erbjöd vatten, klippor och eldstäder. På den naturpräglade skolgården fanns också utrymme att ”gå vilse” eftersom den till skillnad från den klassiska skolgården låg i anslutning till en skog och sakade omgärdande stängsel.

Den sociala faktorn spelar in i barns riskfyllda lek (Sandester, 2011). Närvaron av en vuxen och graden av dennes inflytande på barnet påverkar i vilken grad en brukskvalitet utnyttjas. För att fullt ut kunna nyttja en brukskvalitet behöver barnet tillåtelse att fritt och självständigt röra sig i anslutning till elementet utan inverkan från vuxna.

2.2.2 Säkerhet

Säkerhet anses av många vara en betydande del av en skolgård. Enligt Nationalencyklopedin (2015) definieras säkerhet som ”...*resultatet av åtgärder eller egenskaper som minskar sannolikheten för att olyckor eller andra oönskade händelser skall inträffa*”. En säker skolgård skulle då vara en plats där praktiska och mätbara åtgärder tillämpas för att minimera risken för faror. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB, 2011) arbetar utifrån aktuell forskning inom området olycksförebyggande arbete och menar att säkerhet står i relation till olyckor. Enligt MSB är en olycka en kombination av en plats utformning och den utsattes riskbeteende. För att förhindra en olycka behövs därför både åtgärder i den fysiska miljön och i den sociala kontexten. Frågan om säkerhet är starkt kopplad till trygghet. Medan säkerhet är objektivt är begreppet trygghet subjektivt och beskriver en upplevelse eller känsla av att vara utom fara. Begreppet trygghet innebär enligt Nationalencyklopedin (2015) att vara ”...*fri från oroande eller hotande inslag om företeelser som utgör en del av människans omgivning*”

2.2.2.1 Barns beteende och metoder för säkerhetsarbete

Säkerhet i den fysiska miljön handlar om att kontrollera parametrar såsom fallhöjd, markmaterial och storlek på mellanrum. En vanlig strategi vid skadeförebyggande arbete i barns fysiska miljöer är, att med avsikt att behålla platsens utmaningsvärde göra en uppdelning mellan identifierbara risker och oförutsägbara risker, och mellan risker för lindriga skador och risker för allvarliga skador (SIS, 2010; Sandseter, 2011). Förenklat kan de identifierbara riskerna och de risker som leder till lindriga skador kallas "risker" medan de risker som är svåra att förutse och de som leder till allvarliga skador kallas för "faror" (Sandseter, 2011). Genom att aktivt arbeta in risker och eliminera alla faror kan miljöer som är både säkra och utmanande skapas.

Olycksförebyggande i den sociala kontexten handlar om arbete med den ansvariges förståelse och hantering av barns beteende. Enligt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) (2014) beror riskbeteenden bland yngre barn främst på ett begränsat konsekvenstänkande vid inlärningsprocesser och bland tonåringar på social påverkan och grupptryck. MSB menar vidare att det ligger ett stort ansvar hos den vuxne att uppmärksamma barnet på tänkbara konsekvenser. För att inte hindra barnets utveckling handlar det om att hitta en balans mellan att finnas på plats som stöd och att våga släppa taget om barnet (MSB, 2014; Sandseter, 2011). En tumregel är att inte förhindra olyckor utan att finnas där som stöd när en olycka inträffar (Sandseter, 2011). Med förståelse för barnets beteende vågar pedagoger också i större utsträckning tillåta barn att ta större risker (Sandseter, 2009). Olycksförebyggande i den sociala kontexten handlar slutligen också om att göra satsningar för att förmedla regler och kunskap samt upprätta rutiner som förebygger att olyckor inträffar (MSB, 2014). Även utan den vuxnes närvaro följer de flesta barn de regler och normer som satts upp för användandet av miljön.

Många menar att en förutsättning för goda resultat av säkerhetsarbetet och ökad förståelse och respekt för barns behov av utmaningar är ett systematiskt säkerhetsarbete genom rutiner, rapportering och åtgärder (MSB, 2011). Utöver markägarens regelbundna kontroller av gårdens säkerhet kan det systematiska arbetet handla om att göra insatser bland personal och elever. Metoder som går att tillämpa kan vara alltifrån att införa elevskyddsombud som får utbildning inom säkerhet till gemensamma riskvandringar där gårdens säkerhet diskuteras. Exempel på skolor där systematiskt säkerhetsarbete har visat sig vara effektivt är Odarlövs skola i Lund där elever genom ett skolgårdprojekt fått utforma sin egen skolgård utefter principer kring faror och risker (Marhenke et al. 2000). På Källby gårds grundskola i Götene har säkerheten stärkts genom att eleverna själva får rapportera tillbud och skador genom ett enkelt och barnvänlig formulär som diskuteras av Marhenke et al. (2000). På Källby gård genomförs också besiktningar tillsammans med skolans elever två gånger per år. I projektet *Olycksfall och skador i skolan* (OSIS) (Landstinget Västernorrland, 2011) har ett rapporteringssystem för olyckor utarbetats som spänner över ett helt län. När en olycka inträffat på en skola eller förskola registreras den i ett länstäckande program där kartläggning och statistik samlas i kategorierna tillbud, olyckor, våld, hot och kränkande behandling.

Enligt MSB (2011) är framgångsfaktorer för ett bra skadeförebyggande program att: (1) basera åtgärder på den aktuella skadebilden, det vill säga att i ett första steg samla in

information om var, när och hur skador inträffar, (2) arbeta tvärsektoriellt, det vill säga att involvera aktörer för de olika verksamheter som berörs av eller ansvarar för säkerhet i olika miljöer i kommunen och att (3) arbeta multifaktoriellt d.v.s säga vidta flera åtgärder parallellt utifrån den aktuella skaderiskstatistiken. En modell för systematiskt säkerhetsarbete som använts och visat sig fungera i flera kommuner baseras på de fem stegen: (1) kartlägga riskbilden, (2) planera, (3) genomföra, (4) utvärdera och (5) förbättra (MSB, 2011).

2.2.2.2 Barns miljöer onödigt säkra

En vanlig ståndpunkt bland forskare och lekmän är att barns miljöer är överdrivet säkra. De refererar till statistik som visar att olyckor i barns miljöer i högre grad beror på riskbeteende än på lekplatsens utrustning och att de flesta skador som inträffar i barns miljöer är av lindrig karaktär (Ball, 2002; Sandseter, 2011). Det vanligaste argumentet är att insatser för säkerhet sker på bekostnad av barns behov av utmaningar och risker. Kortsiktigt kan detta leda till att barns utveckling hämmas och i det långa loppet till ett oroligare samhälle i stort (Eager, 2015; Sandseter, 2011; Gill, 2007). Många menar också att säkerhetsåtgärder kan leda till att barns "faktiska säkerhet" äventyras. Tre vanliga argument är att barn för det första tar större risker i miljöer som de uppskattar vara säkra än i miljöer de bedömer osäkra. Ett exempel på sådan miljö är platser där gummasfalt ersatt vanlig asfalt (SIS, 2010; Eager, 2015-10-08; Stern, 2011). Eager (2015-10-08) kallar fenomenet "the risk paradox". Det andra argumentet är att miljöer som uppskattas vara säkra eller bedöms vara säkra då de uppfyller standarder medför att barnets vårdnadshavare blir mindre uppmärksam på barnens lek. Vårdnadshavaren invaggas i en falsk trygghet vilket gör att uppsikten över barnet minskar och att olyckor inträffar oftare (Lenninger, 2011). Det tredje argumentet är att lekplatser som saknar risker och utmaningar medför att barn ledsnar på miljön och söker sig till platser och situationer där utmaningar finns (Gill, 2007; Eager, 2015-10-08; Stern, 2011). Ofta medger dessa okontrollerade platser alltför stora och farliga utmaningarna för ett barn ska kunna hantera dem, såsom platser i trafiken.

Ofta fördömer forskare och lekmän också de standarder och regelverk som tillämpas för att garantera att barns miljöer är säkra (Ball 2002; Lenninger, 2011; Qvennerstedt, 2004). De menar dels att standarderna är anledningen till lekplatsers avsaknad av risker och utmaningar, men också att de krav standarderna ställer på utformning och underhållsarbete av lekredskap leder till ohållbara kostnader. Standarderna beskylls därför vara anledningen till att delar av eller hela lekplatser monterats ned (Ball 2002; Qvennerstedt, 2004). En vanlig kritik riktad mot Europastandarden för lekredskap (SS-EN 1176; SS-EN 1177) är att den snarare än att se till barns bästa gynnar tillverkare, montörer och byggherrar samt underlättar handeln med prefabricerad utrustning över EU-ländernas gränser (Qvennerstedt, 2004) och att det i standarden helt saknas perspektiv som lekvärde och utveckling. Kritiker menar också att standarden ska ha lett till obefogad oro och att lekredskap bytts ut på oskäligen grunder.

Forskare menar att det finns en fara i den vanligt förekommande uppfattningen att risker är något negativt och att de per automatik ställs i motsats till säkerhet (Ball, 2002). Det finns också en fara i att riskers negativa resultat, i form av skadestatistik, är lättare att mäta än riskers positiva resultat, i form av positiva känslor och långsiktig utveckling

(Lenninger, 2011; Eager, 2015-10-08; Ball, 2002). Ett första viktigt steg i säkerhetsarbete är därför att arbeta mot en attitydförändring bland dem som ansvarar för barns miljöer (Ball, 2002; Marhenke et al. 2000). Den som arbetar med säkerhet behöver aktivt söka förändra sitt förhållningssätt till leksäkerhet varvid riskers positiva värden måste lyftas fram (Eager, 2015; Sandseter, 2011). Lekplatser och skolgårdar måste börja ses som områden inom vilka risker ryms (Ball, 2002). En omställning i attityder bör vara från att skapa lekmiljöer som är ”så säkra som möjligt” till att göra dem ”så säkra som nödvändigt” (Eager, 2015). Attitydförändringen handlar också om att hitta ett sätt att väga riskens positiva konsekvenser mot dess negativa konsekvenser (Ball, 2002). Det kan röra sig om att underbyggande argument för risker och utmaningar skrivs ned, bearbetas och publiceras. Det kan också handla om att stärka kompetensen hos inblandade aktörer genom samarbetsprocesser och att hålla diskussionen levande mellan berörda parter (Marhenke et al. 2000; Åkerblom, 2012).

2.2.3 Reflektion

Litteraturstudien visar att de övergripande strukturerna naturmiljöer, fria och lokalklimat är förutsättningar på en skolgård där hälsa och pedagogik främjas. Med dessa faktorer som utgångspunkt kan betydelsefulla rumsliga strukturer och element skapas. Studien visar också att de två faktorerna hälsa och pedagogik hänger väl samman och på många sätt främjas av likartade faktorer i utemiljön. Detta blir tydligt i och med att många av de inslag i Grahns och Mårtenssons (2007) teori om barnets lek och hälsa också återkommer i Moores (1996) och Szczepanskis (2015) teorier som bygger på pedagogik. Av litteraturen går också att utläsa att lek är en nyckelaktivitet för att främja hälsa. Det är dock viktigt att hålla i minnet att äldre barn troligen inte leker i samma utsträckning som yngre barn och att skolgården därför bör locka till aktiviteterna rörelse, socialt samspel, återhämtning och risktagande. Det kan röra sig om att utforma ytor för sport eller attraktiva platser att sitta på. I dessa fall är de gröna miljöernas flexibla karaktär och Moores (1996) *multifunktionella miljöer för sport och lek* särskilt viktiga.

Betydelsen av gröna miljöerna återkommande inom såväl Grahns och Mårtenssons (2007) teorier om förskolegårdens miljö som inom Moores (1996) skolgårdsmiljö och Sandseters (2009, 2011) teori om utmaningar. I Grahns och Mårtenssons (2007) arketyper ingår naturen särskilt i arketyperna *det vilda* och *det artrika*, och i samtliga zonindelningar utom i zonen *Dynamiska områden*. I Moores (1996) karaktärer ingår naturen i punkterna *Topografi, träd och vegetation, Djur och habitat, Vattenmiljöer* samt *Sand och lera*. Samtliga av Sandseters (2011) kategorier av utmaningar anses främjas i gröna miljöer.

I Grahns och Mårtensson (2007), Moore (1996) och Sandseters (2009, 2011) teorier går också andra gemensamma drag att urskilja. Dessa kan sammanfattas i kategorierna *öppna rum för gruppaktiviteter* samt *rörelse och aktivitet*. I *öppna rum för gruppaktiviteter* återfinns Moores (1996) kategorier *samling, möten och arbetsytor*, och *platser för uppträdanden*, samt Grahns och Mårtenssons (2007) arketyper *samvaro* och *allmänningen*. Kategoriernas gemensamma nämnare är att de utgörs av stora öppna rum för gruppaktiviteter. Den gemensamma nämnaren *rörelse* återfinns i samtliga av Grahns

och Mårtenssons (2007) sex zoner, Moores (1996) kategori *gångvägar* och Sandseters (2009; 2011) inslag för *lek med hög fart* och *lek där barn försvinner/går vilse*. Den rörelse Grahn och Mårtenssons (2007) och Sandseter (2009; 2011) uppmanar till verkar dock mer fri och öppen än den Moore (1996) beskriver. Gemensamt för all rörelse är att den skapas genom rörelse i och mellan *aktiviteter*.

Litteraturstudien visar också att frågan om säkerhet är svår att angripa enbart genom fysisk gestaltning. Svårigheten ligger dels i att säkerhetsarbete är starkt sammankopplat med social kontext och dels i att säkerhet lätt förväxlas med trygghet. Insatser för barns säkerhet bör därför göras genom en kombination av åtgärder i den fysiska miljön och åtgärder genom att vidga brukargruppens kunskap och syn på säkerhet. Litteraturen pekar mot tre huvudsakliga angreppssätt: åtgärder i den fysiska miljön, åtgärder i den sociala kontexten och åtgärder genom systematiskt säkerhetsarbete. Gemensamt för samtliga metoder är idén om att åtgärder för säkerhet inte bör införas på bekostnad av utmaningar (Eager, 2015; SIS, 2010; MSB, 2011). Generellt bör alla som arbetar med säkerhet också arbeta med att diskutera och utveckla ett synsätt på utmaningar och risker.

I den litteratur som behandlas i avsnittet hälsa och pedagogik talas det mycket lite om säkerhet. Dock behandlas element som ibland påstås vara ett resultat av säkerhet, nämligen prefabricerad lekutrustning, staket och barriärer. Motstridigheter råder mellan författarna om dessa typer av element bör implementeras i barns lekmiljöer. Medan Moore (1996) i sin teori förespråkar prefabricerad lekutrustning, staket och barriärer, talar Mårtenssons (2012) forskning emot dessa beståndsdelar med argumenten att dessa avbryter lekens förlopp. Kanske kan en lösning på meningsskiljaktigheten vara att säkerhetsåtgärder kombineras med åtgärder för hälsa och pedagogik genom ”kreativa lösningar” där staket och barriärer utformas som lekelement. I litteraturen blir det också tydligt att ett tredje element som många gånger tillämpas till följd av säkerhetskrav är gummiasfalt. Den här typen av markmaterial förkastas av både Moore (1996) och Mårtensson (2012) eftersom en markstruktur bestående av löst och formbart material bättre understödjer hälsofrämjande och pedagogiska aktiviteter.

2.3 Intervjustudie - en skolgård blir till i Lunds kommun

2.3.1 Skolgårdsprocessens aktörer

Organisationen kring skolgårdar i Lunds kommun är tvärsektoriell och omfattas av många både kommunala och privata aktörer. I huvudsak fattas besluten kring ny- och ombyggnationer i ett samarbete mellan fyra kommunala parter: (1) *Barn- och skolförvaltningen* (BSF) – är investeringsgrupp och representant för skolans organisation och önskemål. Här ansvarar en lokalplanerare för behovet av skolans lokaler. BSF är geografiskt uppdelad mellan BSF Lund stad och BFS Lund öster. (2) *Lunds kommunkontor* (KK) – har ramarna för kommunens ekonomi och har en beslutsfattande roll, (3) *Lunds stadsbyggnadskontor* (SBK) – står för utveckling av detaljplan och bygglovsgranskningar och slutligen (4) *Lundafastigheter* (LF) – som har det huvudsakliga juridiska ansvaret för skolgårdens mark. LF är uppdelat i en projektavdelning och en förvaltningsavdelning. Projektavdelningen är den avdelning

som är med i projektets begynnande skede och här sitter projektledaren med det totala ansvaret för kvalitet, ekonomi och samordning av samtliga aktörer. I projekteringsskedet anlitas privata aktörer bestående av *konsulter* inom arkitektur, landskapsarkitektur, konstruktion, ventilation, rör, el, brand och säkerhet, akustik, energi och miljö, vatten och avlopp, fukt och byggteknik och styr och energi. I vissa fall anlitas LF:s kommunala utförandeentreprenad *Markentreprenad* (ME) som landskapsarkitekt. I projektets byggskede anlitas privata *entreprenörer* inom byggbranschen.

När skolgården står färdig står LF:s *förvaltningsavdelning* för drift och underhåll. För skötsel och mindre skolgårdsrenoveringar står ME. Det här är ett nytt upplägg sedan 2015, kallat totalhyra, där skolorna betalar LF en hyra som täcker både mark och skötsel. Idén är att drift och skötsel av kommunens skolgårdar på det här sättet ska bli mer likvärdig jämfört med tidigare upplägg, då varje enskild skola med egna finansiella medel stod för förvaltning, skötsel och renoveringar.

Den färdiga skolgårdens utformning kan vidareutvecklas av skolans verksamhet genom egna pedagogiska skolgårdsprojekt. Projekten utförs då av pedagoger och elever själva och uppmuntras av organisationen *Naturskolan*. Naturskolan är en kommunal resurs med uppdrag att stödja och stimulera skolverksamheten inom områdena natur, miljö och hälsa genom handledning i att vidareutveckla den pedagogiska verksamheten (Lunds kommun, hemsida, 150914). Finansiellt stöd för projekten kan sökas hos programmet *Gröna skolgårdar* i Lunds kommun som lyfter fram vikten av skolgården som en förlängning av klassrummet (Kjellson, 2015, s. 17). I och med skolans egna pedagogiska skolgårdsprojekt har en överenskommelse mellan processens aktörer gjorts. Denna innebär att delar av det ansvar LF har för skolgårdarnas skötsel lagts över på skolans verksamhet. Överenskommelsen gäller utvalda områden, så kallade pedagogiska ytor, och syftar till att skolans egna skolgårdsprojekt ska kunna fortgå utan inblandning från ME.

Sedan 2011 ingår aktörerna Naturskolan, BSF, LF, ME och SBK i en samverkansgrupp för gemensamma mål angående pedagogik och förvaltning. Samarbetet började som en del av en studie kallad *Pedagogik och förvaltning i samverkan* arrangerad av Movium och Sveriges Lantbruksuniversitet (Kjellson, 2015, s. 18). Det var i den här gruppen som det tidigare nämnda styrdokument *Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö* (2013) arbetades fram.

2.3.2 Skolgårdsprocessens tidtabell

I stora drag följer skolgårdsprocessens första del en väg från behovsanalys till utveckling av detaljplan, utformning av förfrågningsunderlag, upphandling av konsulter och byggskede (Figur 2.). Därpå följer förvaltning och skötsel. Projektledaren kopplas in någonstans under faserna utveckling av detaljplan och programhandling.

2.3.2.1 Behovsanalys och detaljplan

Behovet av en ny skola påvisas av en lokalplanerare på *Barn och skolförvaltningen* (BSF). BSF skickar en förfrågan till *Kommunkontoret* (KK) om en ny skola med uppgifter om elevernas förväntade antal och ålder. KK som ska ta ställning till om resurser finns för en ny skola beställer en förstudie och en kalkyl av *Lundafastigheters* (LF) projektledare. Denne utreder möjligheter för skolans placering och kostnader. I vissa fall finns redan en detaljplan för en skola men i andra fall inte. Utredningen skickas till KK. KK gör tillsammans med BSF:s lokalplanerare en lämplighetsprövning. KK väger behovet av en skola mot andra behov. Om behov kan påvisas läggs kostnaderna för en ny skola in i kommunens budget.

Projektet kan sedan ta två vägar. I de fall en detaljplan saknas beställer KK en utredning av detaljplan från *Stadsbyggnadskontoret* (SBK). SBK utformar en detaljplan som därefter går en administrativ väg, där i samråd kommunens nämnder, myndigheter och medborgare, får tycka till. Detaljplaneprocessen kan ta många år och omkringliggande faktorer kan hinna ändras. I de fall en färdig detaljplan finns, ger KK klart för projektstart till LF:s projektavdelning och BSF. Lokalförvaltaren sammanställer i ett skriftligt *Lokalprogram* skolans behov av lokaler och grundutrustning och överlämnar detta till LF:s projektavdelning.

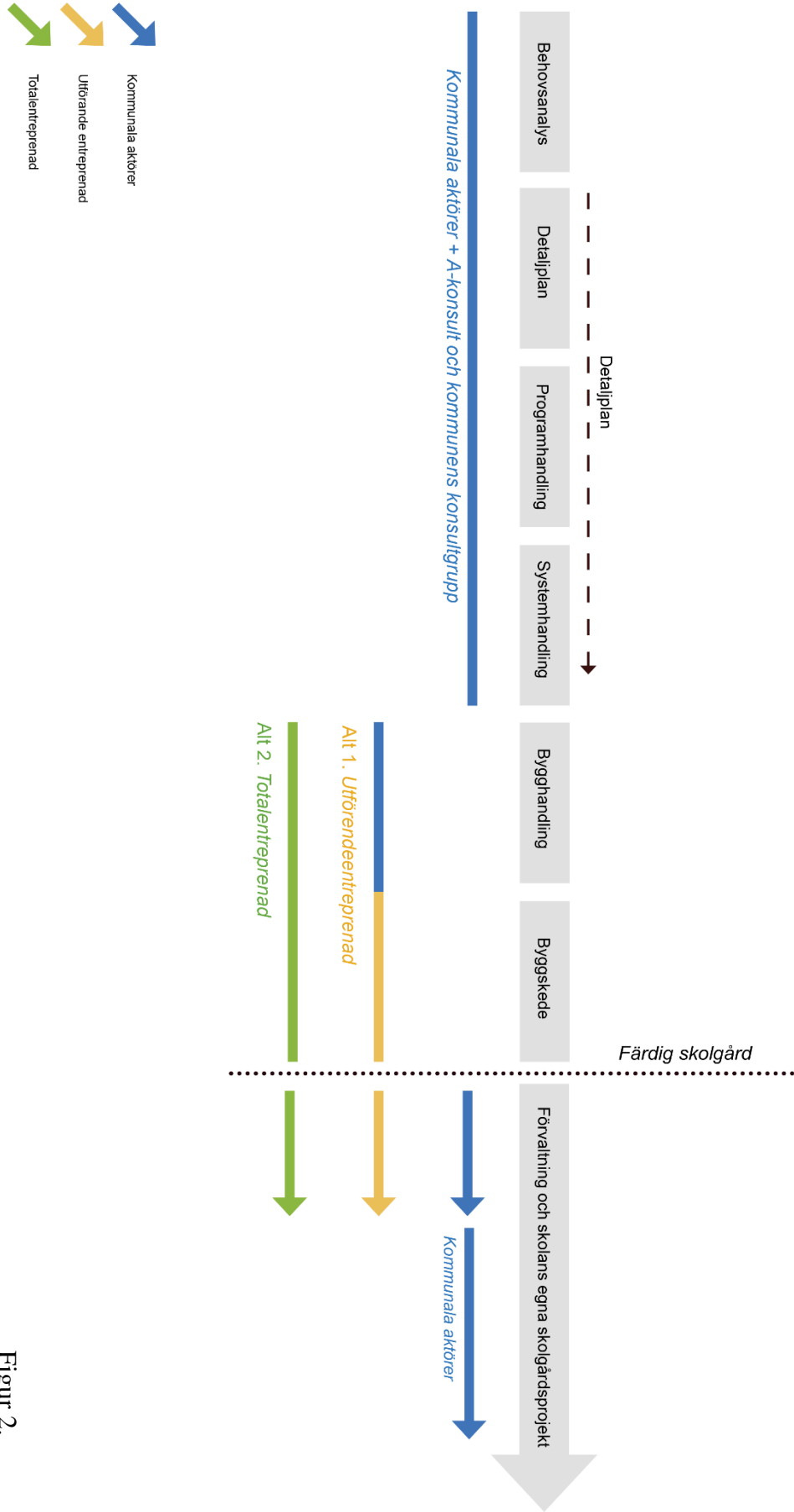
Lokalprogrammet utformas efter läroplanen (Lgr 11, Skolverket, 2015) samt BSF *Lund stads* respektive BSF *Lund östers* riktlinjer för lokalbehov baserade på parametrarna elevantal och årskurs. Vid större renoveringar utgår informationen i lokalprogrammet också från information inhämtad genom platsbesök och skolpersonalens önskemål. Lokalprogrammet tar upp skolans inomhusmiljö och ibland även utomhusmiljön. För utomhusmiljön är många gånger elevantalet de enda riktlinjer som finns. I enstaka fall finns en checklista över önskade funktioner, redskap och grönska, ibland kombinerat med en kort beskrivning av principer för utformningen baserade på forskning och teorier avseende barns miljöer.

2.3.2.2 Programhandling, systemhandling och förfrågningsunderlag

När *Lundafastigheters* (LF) projektavdelning mottagit lokalprogrammet tar LF:s projektledare ställning till om projektet ska utföras genom *utförandeentreprenad* (UE) eller *totalentreprenad* (TE) (Alt 1 respektive Alt 2 i Figur 2.). När valet av entreprenad gjorts utarbetas en programhandling, där projektets grundläggande utformning ritas upp, och en systemhandling där utformningens tekniska lösningar behandlas i detalj. De båda handlingarna utmynnar i ett förfrågningsunderlag vilket, beroende på entreprenadform, varierar i detaljeringsgrad. I båda fallen upphandlas i det inledande skedet en arkitekt (A-konsult) som samarbetar med projektledaren under processens gång. A-konsulten utarbetar tillsammans med projektledaren och *Barn och skolförvaltningen* (BSF) ett förfrågningsunderlag. Ibland påbörjas utarbetningen av förfrågningsunderlaget hos LF parallellt med att detaljplanen utarbetas hos *Stadsbyggnadskontoret* (SBK). Med förfrågningsunderlaget som grund görs sedan en offentlig upphandling där uppdraget går till den konsult som lägger lägst anbud som uppfyller kravspecifikationen. Ibland görs istället upphandlingen genom kommunens ramavtal.

Lunds skolgårdsprcess och dess aktörer

- Från behovsanalys till färdig skolgård

Figur 2.

Vid UE utformar projektledaren tillsammans med A-konsulten och lokalförvaltaren (BSF) en detaljerad projektering där skolan och skolgårdens grundläggande utformning ritas upp. Handlingarnas detaljer utvecklas sedan genom enskilda konsulter såsom arkitekt, landskapsarkitekt, konstruktör, ventilation, rör, el, brand och säkerhet, akustik, energi och miljö, vatten och avfall, fukt och byggteknik och styr och energi. Oftast görs detta i en konsultgrupp inom kommunens ramavtal. Därpå sammanställer och bearbetar projektledaren konsulternas förslag. Skolbyggnaden knyts samman med utemiljön och färdigställs till en komplett bygghandling. Handlingen används som ett förfrågningsunderlag för upphandling av enskilda entreprenörer i det fortsatta arbetet. Vid UE ska konsulternas arbete följa kommunens projekteringsanvisningar. Projekteringsanvisningar är ett dokument med syfte att säkerställa att materialval inklusive växtmaterial är slittåligt, underhållsvänligt och miljövänligt samt ekonomiskt försvarbart. I underlaget framgår också att lektutrustning ska följa SS-EN 1176 och SS-EN 1177.

Vid TE görs projekteringen, i grova drag, av A-konsult och lokalplanerare eftersom entreprenören har det fulla funktionsansvaret. Entreprenören handlar då upp egna konsulter och ansvarar för bygghandlingen. TE:s konsulter har inte tillgång till kommunens projekteringsanvisningar och använder istället egna bestämmelser. Eftersom TE inte utgår från LF:s projekteringsanvisningar anlitas i vissa fall kommunens egna konsulter som en granskningsgrupp för att kvalitetssäkra TE:s handlingar. Vid både TE och UE ansvarar konsulterna för att göra en teknisk utredning där skolgårdens ytor undersöks på plats så att projekteringen baseras på korrekt information om bland annat markmaterial, markhöjder och växtlighet.

2.3.2.3 Projekteringsgranskningar

I projektets början går handlingarna igenom en rad granskningar, däribland samgranskning och bygglovsgranskning. Samgranskning innebär att förfrågningsunderlagets utformning, efter att ha granskats av *Barn och skolförvaltningen* (BSF), *Kommunkontoret* (KK) och ibland även *Markentreprenad*, godkänns av projektledaren innan det kan fastställas. En samgranskning utförs två gånger, i systemhandlingen och i bygghandlingen. Däremellan går de slutliga bygglovshandlingarna i bygghandlingen igenom en bygglovsgranskning på *Stadsbyggnadskontoret* (SBK). Här gör experter inom berörda områden en bedömning om ritningarna uppfyller befintliga krav. Faktorer såsom yttorlek, lekmöjligheter och tillgänglighet granskas av en landskapsarkitekt. I projektets slutskede, när bygghandlingarna är klara hålls ett tekniskt samråd där kommunens och entreprenörens samtliga handlingar redovisas för projektledaren. Vid godkännande ges klartecken för byggnation.

2.3.2.4 Byggskede

Entreprenörer för byggskedet upphandlas enligt principen för offentlig upphandling eller enligt ramavtal. Byggskedet följer därefter med en upprättad kontraktshandling, d.v.s. bygghandling och andra föreskrifter, enligt entreprenörens egna rutiner. När skolan och skolgården står klar genomförs en slutbesiktning av en inhyrd och oberoende

besiktningsman. Besiktningen görs enligt kontraktshandlingen för att säkerställa att den beställda varan finns på plats.

2.3.2.5 Förvaltning och skötsel

Entreprenören har till uppgift att utforma en handling för drift och skötsel. Handlingen ska tillämpas under de första fem åren då skolgården befinner sig i ett så kallat garantiskede. Garantiskedet innebär att entreprenören står som ansvarig för skolgårdens hållbarhet och att det enligt rutin utförs en tvåårsbesiktning och en femårsbesiktning av gården. Under den här perioden utförs förvaltningsarbetet antingen av *Lundafastigheters (LF) förvaltningsavdelning* eller av *entreprenören*. Vanligast är dock att LF:s förvaltningsavdelning tar över underhållet av fastigheten direkt. *Markentreprenad (ME)* är då utförandeentreprenör och står för skötsel av gården. Idag utformas med syfte att underlätta ME:s skötselarbete en skötselplan i geografiskt informationssystem (GIS). ME har också under skolgårdens hela livslängd ansvaret för enklare besiktningsarbeten av skolgårdens säkerhet med ett intervall på fjorton dagar. Varje år utförs en större besiktning av en oberoende besiktningsman av anlitad firma. Besiktningsens säkerhetsdel utförs enligt kraven i EU-standard. Det är också i förvaltningsskedet som skolgårdens utformning kan vidareutvecklas av skolans verksamhet och *Naturskolan* genom egna pedagogiska skolgårdsprojekt.

3 Analys

Skolgårdprocessen har analyserats baserat på intervjudeltagarnas beskrivningar. I analysen har också resultaten från dokumentstudien och litteraturstudien beaktats. Inga egna iakttagelser av skolgårdarna har gjorts av författaren.

3.1 Resultat av skolgårdsprocessen

Vid intervjuerna framkom att resultatet av nyetablering av skolgårdar sällan lever upp till varken *Barn- och skolförvaltningens* (BSF), *Lundafastigheters* (LF) eller *Markentreprenads* (ME) förväntningar i avseendena hälsa, pedagogik och säkerhet. Enligt LF är det vanligt att de nya gårdarna endast är upp till hälften så stora som de rekommendationer som finns i kommunens styrdokument. ME och LF anser också att ytorna är innehållslösa, domineras av hårdgjorda markmaterial och består av växtmaterial som fort tappar vitalitet. Det är vanligt att gårdarna kräver mer skötsel än de som omfattas av ME:s normala rutiner. LF, ME och BSF anser också att gårdarnas utformning brister i säkerhet. De talar om fall där lekmaterial och dess placering inte uppfyllt Europastandardens säkerhetsföreskrifter (SS-EN 1176; SS-EN 1177) vilket medfört brister i exempelvis fallskyddet. I ett exempel som angavs hade barktorv lagts på i för tunna lager så att fibertextilen utgjorde en risk att snubbla. De talar också om fall där lekmaterial och placering uppfyllt standarden men ändå har utgjort en fara, exempelvis fall där skolornas pedagoger har rapporterat halkrisker när sand spridits på hårdgjorda markmaterial intill sandlådor och när gummiasfalten frusit på vintern. ME berättar också att ett stort missnöje finns bland pedagoger som känner sig otrygga med skolgårdens säkerhet. I de här fallen handlar det om platser som utformats för barnets behov av avskildhet och som av pedagogen kritiserats eftersom platsen inte går att överblicka. Bristerna har lett till diskussioner kring i vilken grad avskilda rum, buskage, staket och andra rumsligheter ska finnas. *Naturskolan*, som kommer in i projektets driftsfas, talar främst om en konflikt mellan LF och ME å ena sidan och *Naturskolan* å andra sidan, då de förra anser att *Naturskolan* bör hålla sig till befintliga säkerhetsstandarder.

LF berättar att bristerna sällan blir synliga förrän i processens slutskede när skolan står klar. För att komma till rätta med skolgårdens utformning fordras ett krävande arbete i form av återföringsmöten, nya platsbesök och diskussioner med landskapsarkitekten. Den omfattande utredning och de byggnadstekniska omarbetningar de bristande resultaten medför kräver stora resurser. Trots den långa erfarenheten av brister upprepas samma misstag gång på gång.

3.2 Varför resultatet inte blir som önskat

Skolgårdsprocessens fortskridande och aktörernas upplevelse av den ger en bild av en process som inte alltid fungerar. Några svaga punkter som var särskilt tydliga är att processen är omfattande, det råder delade meningar bland processens aktörer, kommunikationen brister mellan aktörerna, skolans inflytande är lågt samt att processens budget är knapp.

3.2.1 Omfattande process

Skolgårdsprocessen är omfattande i både tid och rum. Att processen kan pågå i upp till flera år innebär att förutsättningarna för skolgården kan komma att ändras innan skolgården är klar. De förändrade förhållandena kan innebära att omarbetningar behöver göras under processens gång. Särskilt svårhanterlig blir processen i de fall projekteringen påbörjas innan detaljplanen är fastställd eftersom projekteringen då måste revideras utefter förändringar i detaljplanen. Tidig projektering innebär också att ett påbörjat arbete riskerar att förfaras eftersom detaljplanen kan få avslag. Att resultatet dessutom är beroende av en rad aktörer inom kompetensmässigt och geografiskt spridda områden gör processen komplex. Detta medför att misstag kan förekomma i olika skeden av processen. *Lundafastigheter* (LF) menar att problemen många gånger är ett direkt resultat av ett dåligt utformningsförslag, men att det också är vanligt att bristerna beror på konsultens tekniska undersökningar, materialleverantören och entreprenörens arbete i byggskedet. Eftersom bristerna sällan blir synliga förrän vid tvåårsbesiktningen i garantiskedet, då driften har påbörjats, är bristerna ibland också ett resultat av drift och skötsel. Diskussioner uppstår då om var i processen felet först uppstått. Särskilt svårt blir felet att identifiera då det handlar om levande växtmaterial som är beroende av att rätt val görs av material och kvalitet, placering på gården, behandling på plantskola, samt rätt etablering och skötsel.

Den omfattande och komplexa processen ställer höga krav på processens organisation. Brister i organisationen har lett till oklarheter kring betydelsefulla rutiner för bland annat kommunikation. Särskilt problematiskt har det varit vid nyanställningar då det varit svårt för ny personal att komma in i och upprätthålla en fungerande process. Att processens projektledare inte kommer in förrän i processens mitt eller slutfas gör dessutom att ingen ser projektet från början till slut.

3.2.2 Delade meningar

Uppfattningen bland processens aktörer om vad som är en bra skolgård ser olika ut. Medan några parter baserar sina åsikter på rådande politik, ekonomi eller praktiska förhållanden är andra väl pålästa inom forskning och teorier för hälsa, pedagogik och säkerhet. Var och en gör också egna tolkningar baserat på sina tidigare erfarenheter, både från uppväxt och yrkesliv. Både *Markentreprenad* (ME) och *Naturskolan* berättar att även meningarna inom skolans verksamhet är delade. I driftsfasen strider därför ibland skolans pedagogik mot *Naturskolans* pedagogik. Medan pedagoger utbildade inom naturpedagogik vill främja hälsa och pedagogik, lägger andra större vikt vid skolans arbetsmiljöansvar. En tredje lägger kanske större vikt vid praktiska faktorer såsom möjlighet till renhållning.

Ett av de tydligaste exemplen på delade meningar är säkerhetsfrågor i skolornas egna pedagogiska skolgårdsprojekt i förvaltningsskedet. *Lundafastigheter* (LF), *Markentreprenad* (ME) och *Naturskolan* är i linje med forskningen och teorier enade om att utmaningar bör vara en naturlig del av skolgårdsutformningen. De anser att säkerhetsarbete handlar om att arbeta bort faror och samtidigt arbeta in utmaningar och risker. Meningarna är dock delade kring huruvida Europastandarden (SS-EN 1176; SS-

EN 1177) bör tillämpas i skolgårdsmiljöerna. Bland landskapsarkitekter och landskapsingenjörer på ME och LF råder uppfattningen att Europastandarden är användbar och innehåller praktiska formuleringar. De ser dess regleringar om avstånd, höjder och klämrisker som en nödvändighet för att barn inte ska fara illa. De menar vidare att Europastandarden är tydlig, tillämpbar och snabbt ”sätter sig i ryggmärgen”. Att ställa sig utanför standarden skulle försvåra frågan om ansvar. Även om dessa aktörer inte är juridiskt ansvariga för säkerheten upplever de ett personligt ansvar och att standarden är en hjälp för detta. ME menar att standarden har haft en positiv verkan då den visat att många befintliga lekplatser är i dåligt skick och bör åtgärdas. De är av åsikten att problemet med nedmonterade lekplatser inte beror på i att Europastandarden är för hård utan på grund av att det inte finns pengar till att rusta upp lekplatserna igen.

Vid *Naturskolan* ser åsikterna annorlunda ut. Naturskolan som är med och driver många av skolgårdarnas projekt menar att Europastandardens föreskrifter går emot *Naturskolans* pedagogik bland annat eftersom de hindrar utformningen av platser som tillåter barnen att möta utmaningar. De är också svåra att tillämpa i projekt där personal och elever själva jobbar med förändringar. Restriktioner angående säkerhet blir med detta synsätt en sekundär fråga. Naturskolan arbetar därför inte utefter några rutiner angående säkerhet utan följer vad de kallar ”sunt förnuft”. De menar att problemet är att olyckor inträffar när de som minst anas och ofta på platser som inte förutsetts kunna orsaka en olycka och uttrycker att ”*vi kan aldrig skaffa oss säkra miljöer, det liksom går inte*” (Kjellsson, intervju, 2015-06-10). De hävdar att det går att sträva efter att minska påverkan men aldrig att få bort alla risker. Att använda sig av Europastandarden är ett tecken på rädsla att bli ansvarig för en olycka. De delade meningar som råder mellan de olika aktörerna skulle kunna bero på brister i kommunikation.

3.2.3 Kommunikation

Bristen i kommunikationen handlar både om att angivna moment för kommunikation frångås och om att sådana moment saknas helt. Bristerna berör främst punkterna samarbete mellan processens aktörer, granskning och uppföljning av aktörernas arbete samt målbeskrivningar.

Det är tydligt att samarbete mellan några av processens aktörer saknas.

Lundafastigheter (LF) menar att det faktum att LF:s förvaltningsavdelning inte får tillfälle att lämna åsikter förrän då skolgården står färdig kan vara en anledning till att utformningen ofta brister i aspekter som skötsel och förvaltning. *Naturskolan* menar att inte heller den samverkansgrupp som upprättades 2011 (se sid. 28) utnyttjas som avsett. Enligt *Naturskolan* beror det avstannade arbetet inom samverkansgruppen på att oklarheter råder kring vem som ska kalla till möten och vilka som ska ingå i gruppen.

LF berättar att rutiner för granskning av *utförandeentreprenadens* (UE) och *totalentreprenadens* (TE) arbete saknas helt. Det händer också att granskningar av flera av de kommunala aktörernas arbete struktureras om eller uteblir. Resultatet blir att aktörernas misstag är svåra att spåra och att dessa inte identifieras förrän i processens slutskede. LF berättar också att rutiner för uppföljning av projekten saknas helt, vilket troligen är en orsak till att samma fel upprepas i projekt efter projekt.

Avsaknaden av gemensamma mål beror på att befintliga målbeskrivningar inte fyller sitt syfte, frångås eller på att rutiner för att använda dem saknas. Målbeskrivningar kan också saknas helt. Det främsta problemet med de målbeskrivningar som används d.v.s. *Projekteringsanvisningarna* och *Lokalprogrammet* är att deras innehåll inte motsvarar det syfte dokumentet är avsett att fylla. *Projekteringsanvisningarna* som ska ge riktlinjer angående kommunens egna specifika värden utgörs istället av en upprepning av allmänna värden i referensverket *Allmän material- och arbetsbeskrivning* (AMA) (Svensk byggtjänst AB). Ett problem är också att projekteringsanvisningarna endast delas ut till kommunens egen konsultgrupp och inte till de projekterande konsulterna inom *totalentreprenaden* (TE). I *Lokalprogrammet* som ska ge en bild av skolmiljöns mjuka värden händer det att direktiv kring skolgårdens värden med syfte att främja hälsa, pedagogik och säkerhet saknas helt. Kanske har detta att göra med svårigheten att klargöra riktlinjer kring skolgårdens mjuka värden. Att dokumentet är upplagt så att det tillåter variation i lokalplanerarens tid och engagemang innebär i längden ojämlika förhållanden mellan kommunens skolor. *Lokalprogrammets* öppna form innebär också att riktvärdena kan komma att ändras under projektets gång och därmed orsaka tidskrävande omarbetningar för aktörer på flera nivåer. Lundafastigheter upplever också att det är arbetskrävande att ständigt behöva föra in direktiven från BSF:s två avdelningar i lokalprogrammet. Vidare kan det i samband med de två direktiven diskuteras om det är rätt att olika riktlinjer finns för lokaler för elever i Lunds kommun.

Till de dokument som inte används hör samverkansgruppens dokument *Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö* (2013) och ytstorleksdokumenten *Ut och lek* (2009). Istället för att använda sig av ytstorleksdokumenten utgår varje enskild aktör från egna målbeskrivningar inom sina respektive områden. Hos de olika aktörerna räknas ytstorleken av skolgården dessutom ut på olika sätt, exempelvis som brutto- eller nettoyta, vilket gör att bestämmelser kan kringgå. Att aktörernas storleksförslag inte är harmoniserade innebär att den nya skolgårdens ytstorlek ofta är ett resultat av subjektiva avväganden och diskussioner mellan aktörerna.

3.2.4 Skolans inflytande lågt

Medan skolans inflytande i förvaltningsskedet, i och med upplägget av de pedagogiska ytorna, är relativt stor är inflytandet under processen för nybyggnation låg. *Lundafastigheter* (LF) menar att detta många gånger är anledningen till skolans missnöje med sin skolgård. Detta beror i vissa fall på att skolgårdens utformning påbörjas redan innan uppgifter om skolans rektor finns och i andra fall på att den rektor som från början skulle ha flyttat in i skolan byts ut innan skolan står klar. I de fall en tilltänkt rektor finns vid projektets start händer det att skolan får framföra önskemål om sin skolgård. Ibland leder processen även dessa gånger till besvikelse, på grund av *Barn- och skolförvaltningens* (BSF) plikt att uppfylla "Lunds kommuns pedagogik". Pedagogiken innebär att de önskemål från skolan som inte passar in i kommunens ram sällas bort.

3.2.5 Ekonomi

På ett översiktligt plan påverkas många moment i skolgårdsprocessen av att kommunens budget för skolor är låg. *Lundafastigheter* (LF) berättar att även om kommunkontoret prognostiserar ett behov av en skola, händer det att det saknas resurser för att bygga den. I de fall satsningar ändå görs påverkar den pressade ekonomin processens alla led och kan bidra till nedprioriteringar även hos konsult och entreprenör. Brist på resurser gör att mycket är ”slumpmässigt och handlar om tid och engagemang” snarare än rutin. Ett exempel är den stora variation *lokalprogrammets* detaljeringsgrad har i olika projekt. Den låga budgeten leder till beslut där investeringar i långsiktigt handlande bortprioriteras och leder skolgårdsmiljöerna in i en ond cirkel. Sällan satsas det på kvalitativa material och lösningar. Pengar försvinner också vid återställning av delar i processen som gått fel. Markentreprenad menar också att budgeten för besiktningar, inventeringar och renoveringar av befintliga skolgårdar är liten.

3.2.6 Hälsa, pedagogik och säkerhet

Vid kartläggandet av processens svagheter verkade perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet en uppenbart mindre roll jämfört med andra frågor som de intervjuade upplevde hindra en god process. De dokument som främst berördes i intervjuerna var interna dokument. Mycket lite talades om de dokument som redovisas i dokumentstudien (kap 2.1), varken på internationell, nationell eller lokal nivå. Det regelverk som de intervjuade mest frekvent nämnde var Europastandarden (SS-EN 1176; SS-EN 1177) som reglerar säkerhetsfrågor. Detta kan ses som ett tecken på att det generellt i processen lagts mer tid på att tala om och tillrättalägga brister runt säkerhet jämfört med frågor som berör hälsa och pedagogik. Om skolgårdsprocessen dras med alltför låg budget är det förmodligen naturligt att aktörerna främst koncentrerar sig på säkerhetsfrågor där det finns ett tydligt ansvar och där brister kan få kortsiktigt allvarliga konsekvenser. Tydligt var dock att Boverkets nya skrift *Gör plats för barn och unga* (2015) har haft inflytande på kommunens arbete eftersom denna har gett upphov till ökat fokus mot frågor runt barns pedagogik och hälsa. Detta har lett till den i kommunen nu pågående utvecklingen av verktygen *lekvärdesfaktor* och *skolgårdsfaktor*.

4 Resultat

Baserat på analysen av intervjustavaren ges i detta kapitel förslag på åtgärder av de brister som framkommit. Först redovisas kommunens egna påtänkta och delvis påbörjade åtgärder. Därefter värderas och vidareutvecklas dessa. Som del av åtgärdsförslagen har också ett konkret utformningsunderlag skapats. Utformningsunderlagets upplägg och innehåll baseras på resultat från dokumentstudien, litteraturstudien och intervjustudien samt författarens egna idéer som formats under dennes utbildning till landskapsarkitekt.

4.1 Åtgärdsförslag

4.1.1 Påtänkta och påbörjade åtgärder

Intervjuerna ger en bild av att det bland kommunens samtliga aktörer finns en vilja att hitta en lösning på hur skolgårdsprocessens resultat kan förbättras. I kommunen finns en rad idéer om hur processen skulle kunna underlättas, där några redan hunnit genomföras.

Redan i juni 2015 genomfördes en uppdatering av kommunens befintliga *Projekteringsanvisningar*. Förändringarna innebär att det i anvisningarna ställs tydliga tekniska krav utöver myndighetskrav och branschregler i *Plan och bygglagen* (PBL), *Boverkets byggregler* (BBR) och *Allmän material- och arbetsbeskrivning* (AMA). Nytt är också att anvisningarna nu i högre grad baseras på egna erfarenheter och har en öppen form där nyvunna kunskaper lätt kan föras in. Förslag finns också på att arbeta fram nya skriftliga riktlinjer. Häribland finns ett *Funktionsprogram* som ska riktas till samtliga av processens aktörer, ett *Utformningsunderlag** som ska riktas till landskapsarkitekten samt det tidigare beskrivna verktyget *Skolgårdsfaktor* som ska riktas till den som utformar skolgården, granskar ritningar och besiktigar befintliga skolgårdar. *Funktionsprogrammets* syfte är att fastställa generella riktlinjer och säkerställa att alla elever har tillgång till likvärdiga lokaler och funktioner, bland annat ska krav ställas på belysning, ljudklassning och ventilation. Idén är att *Funktionsprogrammet* ska ligga till grund för *Lokalprogrammet* så att lokalbehovet enkelt kan utredas vid ny- och ombyggnationer. *Funktionsprogrammet* ska kunna ersätta *BSF Lund stad* och *BSF Lund östers* olika riktlinjer för skollokaler. En sammanslagning av de två direktiven ska inte bara avlasta projektledaren och göra de ekonomiska frågorna mer lätthanterliga utan avsikten är också att bidra till att kommunens resurser fördelas mer jämlikt mellan skolans elever.

För förvaltningsskedet finns förslag på en *Brukarguide* riktad till skolans pedagoger i syfte att säkra att pedagoger tillåter eleverna nyttja gårdens kvaliteter. Idén är att det i guiden ska ges utförliga förklaringar kring barns behov av utmaningar och om hur pedagoger kan uppmuntra detta beteende. Kommunen har också förslag på åtgärder för att hantera de motsättningar som uppstår kring säkerhet vid skolornas egna pedagogiska skolgårdsprojekt. Bland dessa finns förslag på att utveckla tydliga riktlinjer för skolan,

---

* Utformningsunderlag har utarbetats som del av detta arbete, se kapitel 4.2

rutiner för säkerhetskontroller av skolgårdsprojekt och förslag på en juridisk uppdelning av ansvarsförhållandena över skolgårdens mark. Anledningen till förslaget om riktlinjer är att hälsovådliga material har förekommit i projekten och riktlinjerna ska då utgöra en *Materialguide* där vissa material förbjuds. Rutinerna för säkerhetskontroller av skolgårdsprojekten skulle innebära att skolgårdsprojektens säkerhet granskas innan de får tillstånd av *Lundafastigheter* (LF) att byggas. Vid samtliga av skolans egna skogårdsprojekt skulle då detaljerade ritningar presenteras för *Markentreprenad* (ME) som granskar ritningen utifrån riktlinjerna i Europastandarden (SS-EN 1176; SS-EN 1177). Avsikten med rutinen är att *Naturskolan* ska bli mer varsamma i sin planering för säkerhet. Den juridiska lösningen av ansvarsförhållandena innebär att de pedagogiska ytorna lyfts ut från skolgården och därmed bort från LF:s ansvar. Ansvaret för de pedagogiska ytorna inklusive ansvaret för säkerhet ska då övertas av skolan själv.

4.1.2 Utveckling av åtgärder

Kommunens egna idéer om gemensamma riktlinjer fångar upp mycket av den problematik som finns i skolgårdsprocessen. Riktlinjerna kan dock inte ensamma förbättra skolgårdsprocessens resultat. De bör ingå som en del av en helhetslösning där insatser också görs för att förbättra processens svaga punkter. En förutsättning för att de nya riktlinjerna ska fungera är att de introduceras för aktörerna och att rutiner finns för hur de ska användas i arbetet. Nedan ges ett antal förslag på förtydligande, bearbetningar och nya rutiner med avsikt att säkra att de riktlinjer som finns efterlevs.

4.1.2.1 Omfattande process

Ett första steg i att förbättra den omfattande och komplexa skolgårdsprocessen som helhet vore att se över delprocessernas struktur och samspelet mellan dessa. För befintliga och avgörande nya moment bör utvecklas bindande rutiner. Flödesschemat bör vara lättillgängligt och lättläst så att nyanställda snabbt kan förstå och ta till sig processens steg. I processen bör tydligt framgå vilken aktör som är ansvarig för vilket område. De delade meningar som råder i den omfattande processen bör hanteras genom att förutsättningar skapas för en effektiv kommunikation.

4.1.2.2 Kommunikation

För en förbättrad kommunikation handlar det dels om att utveckla nya rutiner för kommunikationen men också om att återuppta och utveckla befintliga rutiner. Ett aktivt arbete krävs för att upprätthålla samarbete, granskningar, uppföljningar och gemensamma mål. En annan förbättringsåtgärd vore att införa regelbunden utbildning kring nya rön.

Upprättandet av kontinuerliga rutiner som reglerar samarbetet mellan projektets aktörer och som omfattar hela processen är förmodligen nödvändiga. Sådana rutiner bör innefatta fortlöpande dialog mellan *Lundafastigheter* (LF) projektavdelning och LF:s förvaltningsavdelning. Samarbetet skulle också kunna underlättas genom att återuppta och införa rutiner för regelbundna möten i samverkansgruppen. En rekommendation är

att en ansvarig ledare för gruppen utses. Vidare skulle införandet av fortlöpande granskningar vid utformning, projektering, byggskede och driftsfas ge projektledaren bättre kontroll över processens aktörer. Ett förslag är att låta kommunens konsultgrupp, men också representanter från LF:s förvaltningsavdelning och *Markentreprenad* (ME), utföra granskningar av *totalentreprenörens* (TE) och *utförandeentreprenörens* (UE) arbete. Med avsikt att säkerställa att redan befintliga granskningar uppfyller sitt syfte bör de granskande instansernas rutiner ses över. Exempelvis bör det vid bygglovsgranskningen göras en utvärdering av metoderna för att utvärdera skolgårdens värden inom hälsa, pedagogik och säkerhet. För att undvika konflikter om vem som är ansvarig för de brister som visar sig i driftsfasen skulle entreprenören kunna stå för förvaltning under garantitiden. Viktigt är också att införa rutiner för utvärderingar och dokumentation av resultat och process.

En tydlig gemensam målbild för hälsa, pedagogik och säkerhet bör arbetas fram. Målen bör vara skriftligt dokumenterade och tillgängliga för hela ledet från beslutsfattare till brukargrupp. Målen kan för varje aktör brytas ned i delmål och där det är nödvändigt innehålla anvisningar om hur målen kan uppnås. Viktigt är också att målen och anvisningarna enkelt kan uppdateras om brister visar sig finnas i dem. De gemensamma målen och anvisningarna kan delvis utarbetas genom att uppdatera och implementera redan befintliga mål men också genom att utveckla nya. Viktigt är att samtliga dokumentet finns samlade, exempelvis i en digital databas såsom GIS. En digital samling skulle dels innebära att målen blir lättillgängliga och dels att de kan anta den öppna form som krävs för att nya erfarenheter enkelt ska kunna dokumenteras.

Ett förslag är att det i dokumentsystemet finns ett övergripande dokument i stil med *Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö* (2013) som kombineras med, eller läggs vid sidan av, det föreslagna *Funktionsprogrammet*. I dokumentet bör det, genom guidande text eller länkar, enkelt gå att söka sig vidare till anvisningar för varje aktör. För att skapa ordning bör alla dokument i systemet vara harmoniserade. Ett dokument i systemet skulle kunna vara *Utformningsunderlag** riktat till den som utformar skolgården, d.v.s. *Stadsbyggnadskontoret* (SBK), *Barn- och skolförvaltningen* (BSF), *Lundafastigheter* (LF), *Arkitekt* (A-konsult) och *Landskapsarkitekt* (LA). Andra dokument skulle kunna vara de reviderade *Projekteringsanvisningarna* som likt idag skulle kunna rikta sig till kommunens egen konsultgrupp, men nu också till samtliga aktörer inom TE och UE; och *Skolgårdsfaktorn* som riktar sig till dem som utför bygglovsbedömningar och besiktningar. Slutligen skulle det i dokumentsystemet också kunna finnas en *Brukarguide* riktad till skolans pedagoger.

Kommunen bör aktivt och regelbundet söka upp utbildningar inom hälsa, pedagogik och säkerhet för att hålla kommunen uppdaterad inom nya rön och för att ny personal snabbt ska bli insatta i ämnet. Till exempel bedrivs nu utbildning i samband med Boverkets nya vägledning *Gör plats för barn och unga* (2015). Minst en representant från varje aktör, såsom en pedagog från varje skola, bör delta. Denna kan sedan dela med sig av de nya rönen via seminarier vid sin enhet.

---

* Utformningsunderlag har utarbetats som del av detta arbete, se kapitel 4.2

Med kommunens åtgärder för att komma till rätta med konflikterna kring de pedagogiska skolgårdsprojekten i förvaltningsskedet finns både för- och nackdelar. Samtidigt som de föreslagna rutinerna för säkerhetskontroller av skolgårdsprojekten troligen skulle innebära att konflikterna mellan LF och ME å ena sidan och skolorna samt Naturskolan å andra sidan skulle minska, finns risken att de nya reglerna skulle sätta stopp för kreativiteten bland barn och pedagoger. Sannolikt kommer det nya upplägget dessutom att medföra att skolgårdsprojekten kräver mer tid och resurser än vad de gör idag. Detta motsäger idén om att skolornas egna skolgårdsprojekt ska vara en enkel och billig väg för att skapa en hälsofrämjande och pedagogisk skolgård.

Den föreslagna juridiska lösningen för uppdelning av ansvarsförhållandena över skolgårdens mark har en tydlig fördel i och med att skolan har det fulla ansvaret för vad de själva skapat. Åtgärden skulle innebära att elever och pedagoger både kan ha fri kreativitet och att konflikten mellan skolans pedagoger och Lundafastigheter upphör. Lösningen innebär att frågan försvinner från LF:s bord, men konflikten riskerar att flyttas till skolans organisation. Troligen kommer konflikterna mellan pedagoger och påtryckningar från föräldrar att kvarstå. Den juridiska lösningen kommer att kräva ett engagemang och en organisation kring utomhuspedagogik som inte stämmer överens med hur läget på skolorna ser ut idag.

4.1.2.3 Skolans inflytande

En risk med att låta skolans egen verksamhet påverka skolgårdens utformning i etableringsskedet skulle kunna vara att skolgården riskerar att bli statisk med fasta lekredskap. Utformningen av skolgården bör istället göras flexibel och lätt att omforma. Den som utformar den nya skolgården bör inte sträva efter en design som är så fullbordad att den inte går att förändra, men inte heller så innehållslös att den saknar lekvärden. För att uppnå detta bör flexibla lösningar och formbara material så som naturmiljöer användas. En sådan design skulle göra det möjligt för framtida verksamheter att omforma skolgården efter sina egna behov.

4.1.2.4 Ekonomi

Argumentation för skolgårdens värden bör visas genom ökad ekonomisk satsning i processens alla steg. Viktigt är att skolgården värderas på samma sätt som skolbyggnaden. När budgeten är beslutad gäller det att i processen använda pengarna effektivt. Tid och pengar bör läggas på att utarbeta av en effektiv process vilket kan ge en bättre ekonomi i slutänden. Det kan röra sig om ovan beskrivna förslag på effektivare utvärderingar, kontroller, underlag och samarbeten. Pengar bör också läggas på hållbara material. Genom effektivare säkerhetsinventeringar och lekvärdesinventeringar kan pengar sparas. Resultaten från inventeringarna kan användas som grund för en logisk prioritering av vilka skolgårdar som är i störst behov av renovering.

Kanske skulle en större budget för konsult och entreprenör leda till större noggrannhet i arbetet med gestaltning och byggnation. Man kan spekulera i hur reglerna för offentlig upphandling påverkar den upphandlade konsultens och entreprenörens arbete. Att det förslag med lägst budget väljs riskerar att leda till att dessa aktörer jobbar under pressad

ekonomi. Kanske skulle det se annorlunda ut om andra metoder för upphandling tillämpades, såsom tävlingar eller ramavtal. Kanske skulle det vara en fördel om landskapsarkitekt på *Markentreprenad* (ME) anlätades i större utsträckning då denna har god kännedom om de specifika skolgårdarnas skötselbehov.

4.1.2.5 Hälsa, pedagogik och säkerhet

Både litteratur- och intervjustudie pekar på att planeringen för hälsa, pedagogik och säkerhet måste finnas med i hela skolgårdsprocessen och behandlas i både detaljplan och projekteringsskede. Medan lösningarna i den övergripande skalan handlar om placeringen av skolan i staden och på gården, handlar det i den detaljerade skalan om val av material och specifika funktioner. För att nå en säker miljö som samtidigt är hälsofrämjande och pedagogisk bör tydlighet finnas kring vilka föreskrifter som ska följas och vem som är ansvarig. Inarbetandet av säkerhet i detaljplanen görs lämpligen genom välgenomtänkt placeringen av skolan i staden och på gården. I projekteringen inarbetas säkerheten i överenskommelser kring utformning, material och placering. Oavsett om Europastandarden (SS-EN 1176; SS-EN 1177) tillämpas eller inte, bör säkerhetslösningar baseras på eliminering av faror och inarbetning av risker. Eftersom Europastandarden utarbetats med detta i åtanke och med målet att uppfylla Boverkets byggregler (BBR) bör den, så länge ingen bättre standard finns, användas vid utformning av skolgården. Om man anser att standarden hindrar pedagogiska utmaningar ger forskningen förslag att arbeta vidare på genom att bl.a.:

- Aktivt arbeta in utmaningar såsom Sandseters (2011) sex kategorier för riskfylld lek.
- Komplettera standarden med kommunens egna erfarenheter att garantera säkerheten och att föra in dem i dokument såsom *Projekteringsanvisningarna*.
- Komplettera standarden med resultat från elevers egna riskrapporteringar vilket skulle kunna utgöra en del av skolans pedagogiska arbete.

För att skapa trygghet bör pedagogens upplevelser av säkerhet vidgas snarare än att göra insatser i den fysiska miljön. Pedagoger måste få kännedom om utmaningarnas positiva värden, lära sig att lita på barnens förmåga att hantera risker och att acceptera överenskommelser. Regler och rekommendationer kring rastvakter och deras agerande bör utvecklas. En vidgad syn på säkerhet kan uppnås genom diskussioner och utbildning. Den vidgade synen kan också nås genom att hålla måldokument såsom den tilltänkta *Brukarguiden* lätt tillgängliga.

4.2 Utformningsunderlag

Utformningsunderlaget kan ses som en checklista vid arbete med skolgårdsgestaltning och består av åtta punkter vars avsikt är att tydligare främja perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet i skolgårdsprocessen. Punkterna sammanfattar forskning och teorier och har anpassats till Lunds kommuns behov.

4.2.1 Till vem ska underlaget riktas?

I intervjustudien har det framgått att det bland processens aktörer finns ett behov av ett underlag för skolgårdens utformning med inriktning mot gestaltning. De aktörer som arbetar med den fysiska gestaltningen av skolgårdar i Lunds kommun och som skulle kunna dra nytta av ett sådant underlag är i detaljplaneskedet *Stadsbyggnadskontoret* (SBK) och *Lundafastigheter* (LF); och i projekteringsskedet *Barn och skolförvaltningen* (BSF), *Lundafastigheter* (LF), *Arkitekt* (A-konsult), *Landskapsarkitekt* (LA) och *Markentreprenad* (ME). *Naturskolan* och skolans verksamhet som arbetar med ”fria” utformningar i förvaltningsskedet har behov av tydligare riktlinjer runt säkerhet.

4.2.2 Vilken form ska underlaget ha?

Av intervjuresultaten har det utlästs att utformningsunderlaget bör utformas som en checklista som fungerar i såväl detaljplanskedet som i projekteringsskedet. Även om många av de detaljer som ges i checklistans punkter inte går att styra över i detaljplaneskedet, finns anledning att ha kännedom om dessa för att kunna ge förutsättningar att förverkliga dem i senare skeden. Checklistan avser vara ett verktyg som ger specifika och lättillgängliga direktiv utan att vara för statisk. Istället för att ställa krav på en specifik utformning ges i checklistan anvisningar om kvaliteter som ska uppnås. Till exempel används istället för formuleringar såsom ”vita vindskydd av storlek”, formuleringar i stil med ”goda vindförhållanden”. På så vis ges utrymme för fria tolkningar och unika lösningar. Eftersom en checklista enligt åtgärdsanalysen också bör anpassas till övriga mål för skolgårdar i Lunds kommun har den anpassats till de riktlinjer som finns för friyta i *”Ut och lek”* (2009).

De många gemensamma punkterna i de olika teorierna som framkommit i litteraturstudien innebär att de olika teorierna relativt enkelt går att kombinera och sammanställa. De faktorer som på olika sätt främjar hälsa, pedagogik och säkerhet kan summeras i de sju kategorierna friyta, lokalklimat, naturmiljö, rörelse och aktivitet, pedagogiska rum samt säkerhet och utmaningar. Checklistan innehåller också punkten förvaltning som tillkommit efter analysen av skolgårdsprocessen. I tabellen (Figur 3) ges närmare beskrivning av de totalt åtta punkterna.

Punkter till underlag

Figur 3. Punkter till checklista

Kommentar

Friyta

- **Storlek** – minsta värde: 45 m² / elev, för skolor i nära anslutning till andra användbara fritidsanläggningar 35 m² / elev
- **Placering** – intill byggnad, placeras så att det i byggnad finns utsikt över gården

Riktlinjer för friytans storlek anpassas till rekommendationerna i studien *Ut och lek* (2009) där tydliga riktlinjer för Lunds kommun finns. Rekommendationer för friytans placering följer Månsson och Lindstaf (2015) samt Nordström (2015).

Lokalklimat

- **Buller** – riktvärden 50 - 55 dBA ekvivalent ljudnivå
- **Soltillgång/solskydd** – 50 % vegetation
- **Luftkvalitet** – ange värden enligt *Luftkvalitetsförordningen* (2010:477)
- **Goda vindförhållanden** – skapa efter behov

Riktlinjer för lokalklimat för soltillgång och solskydd följer Boldemann (2014). Förhållanden för buller bygger på Boverkets rapport (2015:21) och rekommendationer för luftkvalitet hänvisas till *Luftkvalitetsförordningen* (2010:477). Punkten för vindförhållanden är införd enligt erfarenhet i Lunds kommun.

Naturmiljö

- **Vegetation** – ta tillvara befintlig grönska. Ha barns rörelse i åtanke vid placering av växter. Ge eventuellt förslag på tåliga och lättskötta växter. Minsta växtkvalité bör anges i projekteringsanvisningarna.
- **Topografi** – ta tillvara på platsens befintliga topografi. Topografiskillnader kan också skapas genom konstgjord kupering av mark och klättringsbara element.
- **Marktextur** – ange max andel hårdgjord yta/min andel mjuk och formbar yta

Punkten naturmiljö sammanfattar och skapar förutsättningar för Grahn och Mårtensson (2007), Moore (1996) och Sandseters (2011) naturrelaterade kategorier i tre punkter. De gröna miljöerna främjar aktivitet både hos yngre och äldre barn. En gård med grön miljö är också flexibel och behöver därmed inte genomgå stora förändringar i de fall verksamheten i gårdens intilliggande byggnad byts ut.

Aktivitet och rörelse

Närvaron av dessa sex zoner främjar betydelsefulla aktiviteter och ett rörelseflöde över gården. I zonerna bör finnas funktioner som främjar rörelse, socialt samspel, och återhämtning också bland äldre barn, t.ex. promenadvänliga stråk och platser för spontant umgänge.

- **Entrézon** – området närmast skolans entré bör kännetecknas av tillgänglighet och trygghet och bidra till att locka barnen vidare ut på gården. Detta kan uppnås genom att utforma sittplatser, tak och rum för sinnliga lekar.
- **Lekbaser** – dynamiska platser där klippblock, klätterställningar och andra element inbjuder till varierade lekar med många deltagare. Här ryms också multifunktionella miljöer för sport och lek. Prefabricerad lekutrustning bör ha en öppen och formbar struktur.
- **Lugna områden** – undangömda och rofyllda platser för sinnliga lekar. Hit kan eleven gå om de vill ha en stund för sig själv eller tillsammans med en eller flera kompisar.
- **Anhalter** – sekundära, mindre och fantasitriggande baser som barn kan göra till sina egna. Placeras i lugna områden eller i gårdens utkant.
- **Dynamiska områden** – öppna platser för lek som kräver stora ytor, såsom att snurra, balansera och leka ta fatt. Kan utgöras av stråk mellan lekbaserna.
- **Utpräglad sinnliga lekar** – buskage och formbara markmaterial bör finnas utspridda över hela gården. Dessa platser bidrar ofta till att lekarna blir mindre vilda och får ett intressantare innehåll.

Punkterna baseras på Grahn och Mårtenssons (2007) fem zoner. Underrubrikerna har utökats med betydelsefulla rubriker hämtade från övriga teorier där aktivitet och rörelse berörs, däribland genom Moores (1996) uppmärksammande av betydelsen av *Prefabricerade lekredskap och lekstrukturer* och *Multifunktionella miljöer för sport- och lek*. Majoriteten av föreslagna aktiviteter främjas av natur men även prefabricerat material kan användas. I de fallen prefabricerat material används bör de vara väl integrerade i naturmiljön och ha öppna strukturer. Staket och barriärer bör ha ett multifunktionellt upplägg.

Pedagogiska rum

- **Öppna rum för gruppaktiviteter** – möjlighet att använda skolgården som klassrum. Utomhusklassrum i form av t.ex. scen, amfiteater eller inglasat utrymme.
- **Pedagogisk yta** – på varje gård ska finnas en yta där barn, pedagoger och föräldrar tillsammans har inflytande över utformningen. Var noga med att kommunicera var dessa ytor finns.

Punkten utomhusundervisning baseras främst på Moores (1996) framlyftande av särskilda platser för utomhusundervisning. Punkten pedagogisk yta har funnits viktig i analysen av skolgårdsprocessen i detta arbete.

Säkerhet

- **Säkerhet** – all prefabricerad lekutrustning ska uppnå lagen om lekutrustnings säkerhet. Eftersom besiktningar sker utefter EU-standardens mått ska lekutrustningen uppfylla den.
- **Giftfria material** – kommunens egna bestämmelser kring material

Punkten säkerhet ska på ett enkelt sätt förtydliga vilka föreskrifter som gäller och om tillägg gjorts.

Utmaningar

Närvaron av dessa sex kategorier av lek främjar utmaningar och skapas genom nämnda brukskvaliteter i kursiv stil.

- **Lek med höga höjder** – klättra, hänga och balansera (*klättringsbara element, hoppa-ned-ifrån element, balansera-på element, gunga-på element*).
- **Lek med hög fart** – gunga, cykla och springa (*släta och jämna ytor, branter-och-kanor, gunga-på element*).
- **Hårda och rörliga lekar** – slåss, brottas och jaga (*släta och jämna ytor, löst material*).
- **Lek där barn går vilse** – gå iväg på egen hand, utforska och upptäcka (*avgränsningar/restriktioner i rörelse*).
- **Lek med farliga verktyg** – förstå och hantera ett objekts egenskaper och funktioner (*farliga verktyg – sax, såg hammare och spik*).
- **Lek nära farliga element** – (*farliga element – vatten, klippor och eldstäder*)

För att säkerhet inte ska dominera utformningen förtydligas också vikten av utmaningar. Detta med införande av Sanseters (2009, 2011) kategorier och brukskvaliteter som främjar riskfylld lek. Beroende på hur kommunen väljer att jobba vidare med säkerhet (enligt förslagen ovan) kan direktiven i underlaget justeras.

Förvaltning och skötsel

Förvaltare är Lundafastigheter och Markentreprenad med undantag för de pedagogiska ytorna där skolan själv står för skötseln. Här införs punkter för lättskött och ekonomiskt försvarbar gård.

Punkten baseras på analysen av skolgårdsprocessen och där betydelsen av utformningens anpassning till förvaltning framgått.

5 Diskussion

5.1 Empirisk studie och analys

De direktiv en beslutsfattare möter i en skolgårdsprocess är många. Samhällets idéer uttrycks i lagar och riktlinjer; forskarens åsikter uttrycks genom studier och teoribildning; och skolgårdprocessens aktörer baserar sina idéer på kunskaper från sina utbildningar och erfarenheter. Ur perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet syns i den empiriska studien ett mönster där fokus i lagar och riktlinjer länge varit motsatt forskningens. I lagar och föreskrifter saknas krav på att skolgården ska uppfylla aspekterna hälsa och pedagogik medan tydliga krav angående skolgårdsmiljöers säkerhet finns. I forskning och teoribildning beträffande barn och skolgårdar argumenteras omvänt vikten av perspektiven hälsa och pedagogik (Boldemann, 2014; Grahn och Mårtensson, 2007). Troligen har den stora skillnaden att göra med att lagar och föreskrifter bygger på andra motiv än forskning och teori. Medan lagar och föreskrifter har ett större intresse av att förebygga de kortsiktiga och påtagliga konsekvenser brister i säkerhet leder till (Ball, 2002), finns det inom forskning en vilja att främja de mer långsiktiga och svåridentifierade konsekvenser främjandet av hälsa och pedagogik ger.

Vid analys av intervjustudien framgick att Lunds kommuns skolgårdsprocess i första hand präglas av krav d.v.s. lagar och regelverk. Detta blir tydligt i och med att det perspektiv som ges mest hänsyn är säkerhet trots att det bland kommunens aktörer finns både kunskap och intresse för hälsa och pedagogik. Tidigare fanns en samverkansgrupp där kommunens aktörer interagerade med forskare på SLU. Detta arbete tycks ha kommit bort i och med skolgårdprocessens bristande organisation. Främst handlar bristerna om kommunikation mellan många av aktörerna och otillräcklig ekonomi. Ett steg framåt togs när kommunen började arbeta med hälsa och pedagogik inspirerade av Boverkets nya vägledning *Gör plats för barn och unga* (2015). Eftersom denna är en riktlinje men inget krav måste kommunen själva driva arbetet med kravställningar framåt.

5.2 Resultat

I det här arbetet har undersökts hur perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet konkret kan införas som del av kommunens skolgårdsprocess. Detta har gjorts genom att utarbeta ett underlag i form av en checklista för de krav som kan ställas för att en skolgård ska uppfylla dessa tre perspektiv. Checklistan är avsedd att komplettera den skolgårdsfaktor som nu är under utveckling i kommunen. Medan skolgårdsfaktorn är ett verktyg för inventering av ritningar och befintliga skolgårdar är den nya checklistan ett verktyg för inspiration och gestaltning av skolgården. Till skillnad från skolgårdsfaktorn behandlar checklistan aspekten säkerhet. Dock för att bli ett fullständigt verktyg måste checklistan kompletteras med aspekten tillgänglighet.

I framtagandet av checklistans åtta punkter har frågan ställts om de tre perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet kan samspela. Frågan om säkerhet verkligen hindrar barns utveckling har tidigare diskuterats bland lekmäns och forskare (Åkerblom, 2012) I arbetet har ett antagande gjorts att Europastandarden för säkerhet (SS-EN 1176; SS-EN 1177) kan användas om denna tillämpas parallellt med insatser för hälsa och pedagogik.

Kännedom om bakgrund till standarden kan skapa förståelse för dess användbarhet i pedagogiska sammanhang. Ett exempel är att det vid utformning av fallskyddsunderlag är viktigt att vara medveten om vilken typ av fallskyddsunderlag som främjar hälsa och pedagogik. Ett formbart fallskyddsunderlag kan samtidigt som det skyddar främja kreativitet. Det bör dock noteras att inga studier finns som statistiskt kan belägga sambandet mellan hälsa/pedagogik och säkerhet. Detta är ett glapp som skulle vara intressant att utforska vidare.

5.3 Metod

I dokumentstudien har gällande lagtext undersökts via internet vilket kan innebära att viss information inte varit helt uppdaterad. En bias är att endast Europastandarden (SS-EN 1176-1; SS-EN 1177) och inte andra standarder eller metoder för att säkra lekmiljöer har granskats. De flesta sökningarna i dokumentstudien har gjorts via öppna källor på internet varför risk finns att kommunens interna dokument inte kommit med.

I litteraturstudien har sökningen i första hand varit ämnad att resultera i litteratur direkt relaterad till skolgården. Brist på sådan litteratur har lett till att majoriteten av forskning och teorier i det berörda ämnet främst varit kopplade till förskolegården och lekplatser. Litteratur från dessa områden har analyserats och tillämpats kritiskt på skolgårdsmiljöer. En risk finns därför att resultatet är vinklat mot en utformning som är anpassad till yngre barn. Detta har dock inte betraktats vara något större problem eftersom resultatet pekar på vikten av att skapa en gård med flexibla lösningar som enkelt går att anpassa till en såväl yngre som äldre åldersgrupp.

Vid en kvalitativ semistrukturerad intervjustudie finns alltid risk för att studien färgas. Samtidigt som den kvalitativa metoden har en fördel i att nå djup förståelse av ett fenomen har den också en nackdel då den riskerar att förbise det breda perspektivet. Detta innebär att medan somliga aktörer har fått komma till tals har andra inte hörts. Att olika mycket tid tillbringats med olika aktörer har inneburit att några fått större inflytande över arbetet än andra.

Intervjuernas låga struktureringsgrad har inneburit, att samtidigt som den intervjuade har haft stor frihet att lyfta fram aspekter som är betydelsefulla för denne, kan andra aspekter ha kommit bort. På så sätt har resultatet av arbetet till stor del präglats av de intervjuades perspektiv. Andra faktorer som kan ha påverkat resultatet är tidspress, maktförhållanden mellan den som intervjuar och de som intervjuas och närvaron av en ljudupptagare. Dessa faktorer kan innebära att den intervjuade känt en press att verka logisk och förnuftig eller att undanhålla information. Det finns också en risk att både den intervjuade och den som intervjuar gör tolkningar av frågan och svaren. Ett exempel som pekar på att den här typen av "färgningar" har förekommit är den skillnad mellan resultaten från de intervjuer som genomfördes med *Lundafastigheter* (LF) vid två olika tillfällen. Medan resultatet av de tidigare intervjuerna visade på att någon skriftlig beskrivning av skolgårdsprocessen inte existerade framkom det vid den senare intervjun att en lång och utförlig beskrivning faktiskt fanns. Det här kan också innebära att annan information i form av styrdokument och liknande kan ha förbisetts.

5.4 Slutsatser

Slutsatser från arbetet är:

- I forskning och teori finns tydliga riktlinjer för hälsa och pedagogiska aspekter relaterade till skolgården. I lagar och föreskrifter, men också i kommunens arbetsprocess dominerar perspektivet säkerhet. Den motsättningen som tycks finnas mellan perspektiven hälsa och pedagogik respektive säkerhet existerar nödvändigtvis inte.
- Bland aktörerna i Lunds kommuns skolgårdsprocess finns kunskap och intresse för skolgårdens främjande av hälsa, pedagogik och säkerhet. Dessa aspekter har dock svårt att komma fram beroende på en omfattande och komplex skolgårdsprocess. Inom processen är försvårande faktorer att det råder delade meningar och att kommunikationen brister. Dessutom är skolans inflytande lågt och processens budget otillräcklig.
- Troligen kan en hälsofrämjande pedagogik och säker skolgård skapas genom att synliggöra gemensamma mål och kravställningar; införa en samverkansgrupp med tydligt ansvar och ledning; och att aktivt söka aktuella rön och föra in dem i verksamheten. En förbättring kan också uppnås genom att skapa en flexibel utformning av skolgården så att skolan kan anpassa den till den aktuella verksamheten.

5.5 Vidare forskning

Förslag på fortsatt forskning inom området hälsa, pedagogik och säkerhet i samband med skolgårdsprocesser:

- Teorier kring om insatser för säkerhet, såsom standarder, verkligen hindrar hälsa och pedagogik måste kunna beläggas i studier som stärkas med statistik. Hypotesen att Europastandardens intentioner för säkerhet kan integreras i en skolgård som också främjar hälsa och pedagogik måste verifieras vetenskapligt. Förslagsvis skulle en studie där två skolgårdar jämförs kunna göras, där den ena uppfyller kraven för hälsa, pedagogik och säkerhet och den andra enbart kraven för hälsa och pedagogik.
- En avsaknad av kunskap där perspektiven hälsa och pedagogik ställs i relation till perspektivet säkerhet har i arbetet identifierats. Sådana samband eller avsaknad av dem är betydelsefull kunskap för kommuners fortsatta arbete med att utveckla sina interna skolgårdsprocesser. Det bör dock noteras att inga studier finns som statistiskt kan belägga sambandet mellan hälsa/pedagogik och säkerhet. Detta är ett glapp som skulle vara intressant att utforska vidare.

- En svaghet i studien är att endast några av processens aktörer har fått komma till tals. För att skapa en helhetsbild bör fler aktörer höras. En viktig grupp, som det vore naturligt att höra är brukargruppen där både pedagoger och elever men även föräldrar ingår. Kanske skulle det vid intervjuer med privata aktörer, konsulter och entreprenörer ("utanför kommunen") komma fram "nya" upplevelser av processen som skulle komplettera de rekommendationer som ges i detta arbete.
- En kritisk punkt som identifierats är bristande kommunikation i skolgårdsprocessen. En jämförelse skulle kunna göras mellan Lunds kommuns skolgårdprocess med andra processer som anses vara lyckade.

6 Referenser

6.1 Elektroniska källor

Lunds kommun, hemsida, länken Barnchecklista. [online] Tillgänglig via:

<http://www.lund.se/Global/F%c3%b6rvaltningar/Kommunkontoret/Utvecklingsavd/kvalitet/Barnchecklista.pdf> [16-02-26]

Lunds kommun, hemsida, länken Naturskolan [online] Tillgänglig via:

<http://www.lund.se/Naturskolan/Om-naturskolan/Uppdrag-och-mal/> [15-03-28].

Nationalencyklopedin Sv., hemsida, [online] tillgänglig via: <http://www.ne.se> [2015-03-15].

Urban utveckling, hemsida [online], tillgänglig via: <http://www.urbanutveckling.se/ordlista/stu/trygghet-och-sakerhet> [2015-02-26].

6.2 Tryckta källor

Ball, D. J. (2002). *Playgrounds, risks, benefits and choices*. Middlesex: HSE Books (HSE contract research report 426/2002).

Boldemann, C. (2014). Utemiljön och barns hälsa. I: de Laval, S. (red.), *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, ss. 33-37

de Laval, S. (2014). (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen

Gill, T. (2007) *No Fear Growing up in a risk adverse society*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.

Grahn, P. (1991) *Om parkers betydelse*. Göteborg: Graphic Systems AB.

Grahn, P. och Mårtensson, F. (2007) Barnet och naturen. I: L. O. Dahlgren. (red.), *Utomhuspedagogik som kunskapskälla; närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur ss. 55-104.

Kjellson, A. W. (2014). 20 års erfarenheter från Lund. I: de Laval, S. (red.), *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, ss. 17-23

Kvale, S., Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Landstinget Västernorrland (2011) *Olycksfall och skador i skolan - Ett urval av statistik från läsåren 2006-2010*. Härnösand: Landstingsstaben Hälso- och sjukvård.

Lenninger, A. (2011) Vattenvett. Publicerad i Movium, Movium Fakta, nr. 1/2011. Alnarp: Movium SLU

Lenninger, A. (2014). Mått och steg. I: de Laval, S. (red.), *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, ss. 11-15

Marhenke, Å., Lenninger, A., Olsson T., Åkerblom, P. (2000). Risk för lek!. Publicerad i Movium, Gröna Fakta nr 4/2000. Alnarp: Movium SLU

- Mårtensson, F. (2004) *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Mårtensson, F. (2012). Hälsofrämjande miljöer med naturen som distraktion. *Socialmedicinsk tidskrift*, vol. 89, ss. 224-231.
- Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för utomhuslek. *Socialmedicinsk Tidskrift*, vol. 90, ss. 502-509.
- Moore, R. C., (1996). Outdoor settings for playing and learning: Designing school grounds to meet the needs of the whole Child and the whole Curriculum. *The NAMTA Journal*, Vol. 21, ss. 97-120.
- Nordström, M. (2014). Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad? I: de Laval, S. (red.), *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, ss. 39-44
- Qvennerstedt, B. (2004). *Dubbelt så bra - hälften så dyrt. Hälften så dyrt - dubbelt så bra*. Stockholm: International Play Association. Tillgänglig: <http://www.ipa-sweden.org/material/halftendubbelt.pdf> (15-10-15).
- Sandseter, E (2009). Affordances for Risky Play in Preschool: The importance of features in the Play environment, *Early Childhood Education Journal*, Vol. 36, ss. 439-446.
- Sandseter, E (2011). Childrens Risky Play from an Evolutionary Perspectiv: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*, Vol. 9, ss. 257-284.
- Stern, H. (2011) Can a playground be too safe? *New York Times*, 18 juli. Tillgänglig: <http://www.nytimes.com/2011/07/19/science/19tierney.html> (16-02-26)
- Szcepanski, A. (2014). Utomhusbaserat lärande och undervisning. I: de Laval, S. (red.), *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen, ss. 25-31
- Åkerblom, P. (2012). Moraliskt försvarbart att vara ängslig. *Staden och barnen*, 17 oktober. Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/hotet-mot-vara-skolgardar> (15-08-02)

6.3 Lagar, föreskrifter och styrdokument

- Allmänna säkerhetsprinciper (1999). Stockholm. (DIN 18034, 1999)
- Arbetsmiljölagen (1977). Stockholm. (SFS 1977:1160)
- Arbetsplatsens utformning (2009) Stockholm. (AFS 2009:02).
- Boverket (2015). *Industri- och annat verksamhetsbuller vid planläggning och bygglovsprövning av bostäder – en vägledning*. Karlskrona: Boverket (2015:21).
- Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket.
- Boverkets allmänna råd (2015). Stockholm. (BFS 2015:1)
- Boverkets byggregler (2011). Stockholm. (BFS 2011:6 - BBR 18)
- Danielsson, M., Friedländer, H., Hildebrand G., Ivarsson C. T., Larsson, C., Löf, M., Pålsson, E., Sohlberg, A., Thorné, Å. (2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö – ett verktyg för planering, utformning och bygghandling*. Malmö: Malmö stad.

Fastighetsbildningslag (1970). Stockholm. (SFS 1970:988)

Föräldrabalk (1949). Stockholm. (1949:381)

HAGS Aneby AB, *Dags att se över din lekplats* (15-06-01). Sverige: HAGS Aneby AB (09T:03).
Tillgänglig: <http://docplayer.se/131973-09r-03-dags-att-se-over-din-lekplats-en-handledning-for-bra-underhall-och-sakerhet-i-enlighet-med-svensk-och-europeisk-standard-en-1176.html> (15-06-01)

Henriksson, S. E., Castenfelt, R. (2009). *Säkra lekplatsen*. Sveriges kommuner och Landsting. Stockholm: Katarina Tryck

Jordabalk (1970). Stockholm. (SFS 1970:994)

Konvention om barnets rättigheter (1990). Stockholm. (SÖ 1990:20)

Konsumentverket (2008). *Marknadskontroll av lekredskap 2008, Säkerhet och tillgänglighet*. Karlstad: Konsumentverket (2008:15).

Konsumentverket (2013). *Regler i Sverige för lekplatser och lekredskap*. Stockholm: Konsumentverket (ISBN 978-91-7398-992-3).

Lagen om skydd mot olyckor (2003). Stockholm. (SFS 2003:778)

Lgr 11. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (2011) Stockholm: Skolverket.

Lindberg, M. Länsstyrelsen i Skåne län (16-01-20). *Barnkonsekvensanalyser i Länsstyrelsens beslutfattande – vägledande riktlinjer*. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/barnpolitik/projekt/Vagledanderiktlinjerforbarnkonsekvensanalyser.pdf> (16-01-20)

Lunds kommun (2013). *Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö*. Lund: Lunds kommun.

Lunds kommunkontor (2012). *Barnets bästa – strategi för att stärka barnets bästa i Lunds kommun*. Lund: Lunds kommun.

Luftkvalitetsförordningen (2010). Stockholm. (SFS 2010:477)

Miljöbalk (1998). Stockholm. (1998:808)

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) (2011). *Barns och Ungas säkerhet*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB307)

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) (2014). *Barns skador i förskola, skola och fritidshem - en översikt*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB796)

Ordningslagen (1993). Stockholm. (SFS 1993:1617)

Plan- och bygglag (2010). Stockholm. (SFS 2010:900)

Produktsäkerhetslag (2004). Stockholm. (SFS 2004:451)

Samhällsbyggnadsenheten (15-09-18). *Hur beaktas barns intressen i fysisk planering?*. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län (Skåne i utveckling 2002:39). Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/sv/publikationer/2002/2002391.pdf> (15-09-18).

Skollag (2010). Stockholm. (SFS 2010:800)

- SS-EN 1176-1. *Lekredskap - Del 1: Allmänna säkerhetskrav och provningsmetoder*. Swedish Standards Institute (SIS), Stockholm
- SS-EN 1177. *Lekredskap - Stötdämpande underlag - Beskrivning, krav och provningsmetoder*. Swedish Standards Institute (SIS), Stockholm
- Stadsbyggnadskontoret (2009). *Riktlinjer för skoltomters storlek – en översyn "Ut och lek"* Lund: Lunds kommun (0518/2008).
- Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige (2010). Stockholm. (2009/10:232)
- Svensk byggtjänst AB (2015-18-27). *Allmän material- och arbetsbeskrivning (AMA)*. Svensk byggtjänst AB. Tillgänglig: <http://ama.byggtjanst.se/navigera/anlaggning-13> (2015-18-27)
- Swedish Standards Institute (SIS) (2009). *Lekredskap*. Stockholm: SIS Förlag AB (Standardsamling 2:2009).
- Swedish Standards Institute (SIS) (2010). *Lekredskap – säkerhet på Europas lekplatser*. Stockholm: SIS Förlag AB

6.4 Icke publicerat material

- Eager, D. (2015). *Who Dares Wins or Paradox of Risk in Play*. Opublicerat material. Sydney: University of technology. Material hämtat ur föreläsning på Lunds universitet, (2015-10-08).
- Markentreprenad (2015). *Lunds kommun*. Opublicerat material. Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). Material hämtat via hemsida, länken Lunds kommun, [online] Tillgänglig: <https://student.slu.se/en/studies/courses/?anmkod=10034.1516> [15-02-25].

6.5 Intervjuer och möten

- Anders Wänge Kjellsson, Naturskolan, Lunds kommun, 2015-06-10
- Anna Ahlqvist, Markentreprenad, Lunds kommun, 2015-06-29
- Anna Medin, Barn- och skolförvaltningen, Lunds kommun, 2015-06-22
- Camilla Nilsson, Barn- och skolförvaltningen, Lunds kommun, 2015-06-22
- Emma Dalquist, Markentreprenad, Lunds kommun, 2015-06-29
- Gunilla Hansson, Lundafastigheter, Lunds kommun, 2015-06-05, 2015-09-25, 2015-10-01
- Ingrid Edling, Markentreprenad, Lunds kommun, 2015-06-29
- Patrik Pålsson, Lundafastigheter, Lunds kommun, 2015-06-04
- Samverkansmöte. Förslag till lekvärde/visionsarbete för barnen i Lunds kommuns skolor/förskolor. Samman kallad av Camilla Nilsson, 2015-06-22
- Samverkansmöte. Förslag till lekvärde/visionsarbete för barnen i Lunds kommuns skolor/förskolor. Samman kallad av Ingrid Edling, 2015-06-24

Bilaga

Intervjufrågor till semistrukturerad intervju

1. Vilken är din/er roll i processen för skolgårdsutveckling?
2. Vilken bakgrund har du/ni?
3. Hur ser skolgårdsprocessen ut idag?
4. Finns redan/använder ni någon typ av styrande dokument/policy för att säkra perspektiven hälsa, pedagogik och säkerhet?
5. Hur stort inflytande har landskapsarkitekten? Vad styr om dennes förslag går igenom eller inte?
6. Hur jobbar ni med säkerhet och trygghet?
7. Vad är bra/dåligt i processen idag? Vad behöver förbättras?
8. Hur skulle ett framgångsrikt utformningsunderlag se ut enligt dig?
9. Till vem bör utformningsunderlaget riktas?